2/2026 | NUMER 11

SILESIANA

PÓŁROCZNIK STOWARZYSZENIA SEMPER SILESIANA

Wiosna Ludów a Śląsk

Jan Cybis

Życie polityczne na Śląsku Pruskim

ISNN: 2720-6580

Edytorial

Wydawca

Stowarzyszenie Semper Silesiana

ISSN 2720-6580

Redaktor naczelny

Patryk Tomala

Adres korespondencyjny

* ul. Wojska Polskiego 22, 47-330 Żyrowa
* sempersilesiana@gmail.com

© Stowarzyszenie Semper Silesiana. Wszelkie prawa zastrzeżone. Wszystkie teksty, obrazy, grafiki, pliki dźwiękowe, wideo i animacje oraz ich układ, jak również inne publikowane tutaj informacje są chronione prawem autorskim i innymi prawami o ochronie własności intelektualnej. Bez naszej zgody nie mogą być one kopiowane w celach komercyjnych bądź w celu przekazania ich innym osobom, zmieniane ani wykorzystywane na innych stronach internetowych.

Wszystkie teksty, które pojawiły się na łamach czasopisma, ukazały się również na stronie internetowej stowarzyszenia:

http://sempersilesiana.pl/

Współpraca redakcyjna i wydawnicza

Okładka

Obraz Carla Wilhelma Hübnera *Tkacze śląscy* z 1846 roku,
w zbiorach Kunstmuseum Düsseldorf

Spis treści

Kurt Dornis 5–8

Rezerwat przyrody "Stawy Milickie" 9–13

Wiosna Ludów a Śląsk 14–31

Jan Cybis 32–38

Rezerwat Przyrody "Góra Ślęża" 40–42

Życie polityczne na Śląsku pruskim w XIX i na początku XX wieku 43–52

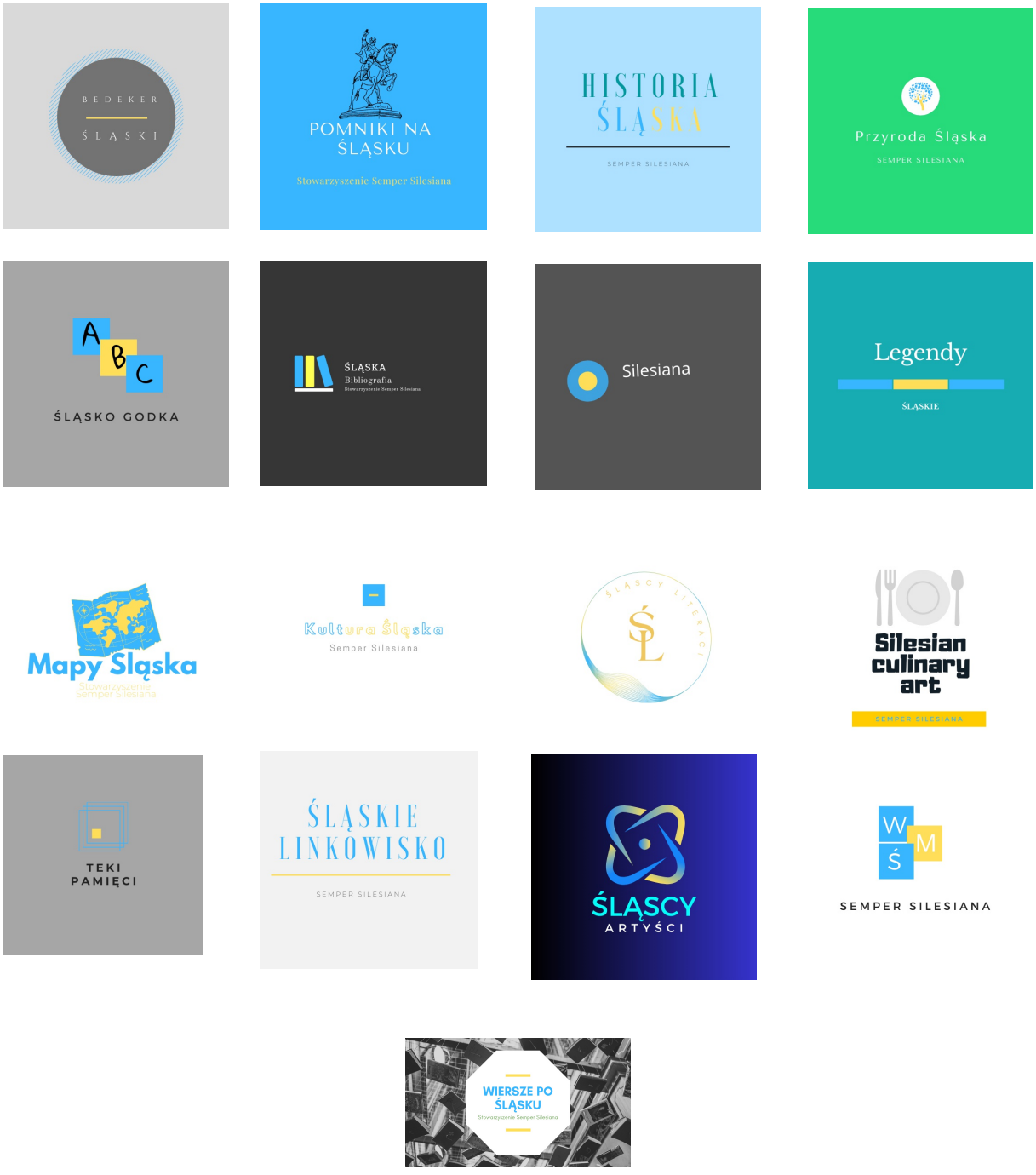
oraz dodatkowo

· Stowarzyszenie 3
· Wstęp 4
· Działalność Stowarzyszenia 23
· Wirtualne Muzeum Śląska 24
· Zbiory Stowarzyszenia 25
· "Kudowa" 35–36
· William Butler Yeats *Kole zegródek wikliny* 39

Stowarzyszenie

Stowarzyszenie SEMPER SILESIANA powstało w 2020 roku. Jego celem jest propagowanie śląskiej kultury, historii i tradycji poprzez działalność informacyjną oraz wydawniczą. W 2021 roku otwarto platformę internetową, którą można znaleźć pod adresem: http://sempersilesiana.pl/. Obecnie stowarzyszenie pracuje nad wieloma projektami, w tym darmowego pisma internetowego *Silesiana* oraz **Wirtualnego Muzeum Śląska**.

Nasze projekty

Wstęp

CYTAT NUMERU

"Charakter ogólny Ślązaka odznacza się otwartością, ufnością i serdecznością. Jest wytrwały i skłonny do nauki."

Autor: Oskar Kolberg

Szanowni czytelnicy!

Po numerze jubileuszowym mamy przyjemność zaprezentować Państwu kolejny numer czasopisma naszego stowarzyszenia.

W najnowszym, jedenastym już numerze "Silesiany" prezentujemy kolejne kilka tekstów o Śląsku.

Tym razem zawartość można podzielić na trzy działy: artystyczny, przyrodniczy i polityczno-historyczny.

W pierwszym czyli artystycznym przedstawiamy dwóch artystów pochodzacych ze Śląska: Kurta Dornisa oraz Jana Cybisa. Ich drogi nie tylko artystyczne znacznie się od siebie różniły. Cybis i Dornis wybrali bowiem dwie inne opcje narodowościowe. Obaj stali się także sławni i poważani – Dornis otrzymał przydomek kronikarza Lipska, a Cybisa nazywano *Janem Kapistą*, gdyż był głównym teoretykiem tej działającej w Paryżu grupy.

W drugim mamy okazję przenieść się do Dolnego Śląska i odwiedzić dwa rezerwaty przyrody: "Stawy Milickie" oraz "Góra Ślęża".

W trzecim przenosimy się do XIX wieku i poznajemy dzieje polityczne regionu od Wiosny Ludów, aż po I wojnę światową ze szczególną uwagą śledząc narodziny ruchów politycznych.

Dodatkowo poznamy kolejny obiekt z naszych zbiorów. Tym razem jest to rysunek Kudowy. Prezentujemy także autorskie tłumaczenie na język śląski wiersza Williama Butlera Yeatsa.

Mamy nadzieję, że jedenasty numer naszego czaspisma zapewni Państwu rozrywkę i naukę.

Życzymy miłej lektury
Stowarzyszenie *Semper Silesiana*

Poczet artystów śląskich
Kurt Dornis

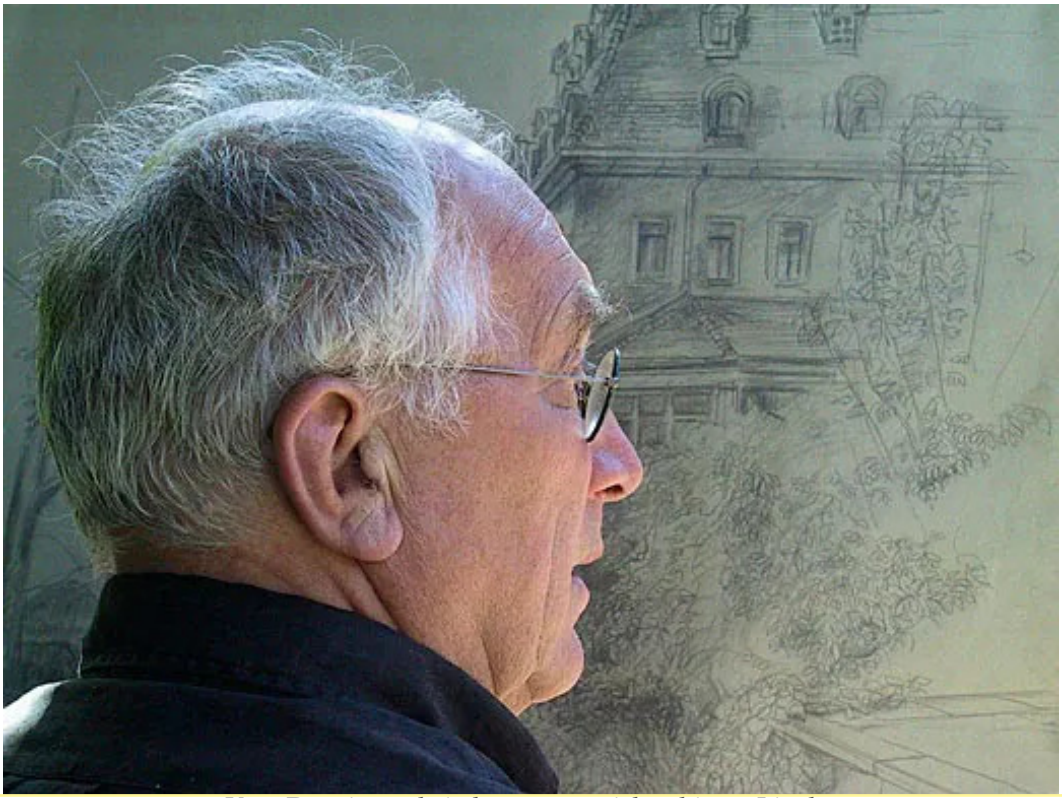
Urodzony w Głogowie Kurt Dornis z czasem stał się jednym z najważniejszych przedstawicieli tak zwanej szkoły lipskiej i jednym z najbardziej rozpoznawalnych malarzy obszarów miejskich w Niemczech.

Kurt Dornis urodził się 7 października 1930 roku w Głogowie. W 1944 roku wraz z rodziną uciekł na zachód i znalazł się w Lipsku, gdzie też pozostał. W latach 1946–1949 odbył praktykę jako malarz dekoracyjny, a następnie przez trzy lata, od 1949 do 1952 roku, studiował w *Fachschule für angewandte Kunst* w Lipsku pod kierunkiem znanego malarza WALTERA MÜNZEGO (1895–1978). Od 1952 roku Dornis pracował w Lipsku jako niezależny artysta. W 1976 roku odbył podróż studyjną do Związku Radzieckiego.

Kurt Dornis *Zwei Eisenbahnbrücken* [*Dwa mosty kolejowe*].
Pastela na kartonie, 2008, 78 x 98 cm

Dornis był samotnikiem i żył w odosobnieniu. Jako rysownik, jak opisywali go ówcześni krytycy, był *surowym i obiektywnym purystą z rzeczowym, trzeźwym stylem, który koncentruje się na obiekcie, jest precyzyjny w formie i płynnie nakłada kolory, w którym woli tworzyć neo-overystyczne krajobrazy miejskie. Jako malarz związany z Lipskiem jest on uważany za topografa i kronikarza miasta. W jego obrazach wyczuwa się powściągliwość obserwatora.*

Kurt Dornis na tle jednego z swoich szkiców Lipska

Kurta Dornisa nazywano kronikarzem Lipska. Malował bowiem to miasto ze szczególnym upodobaniem. Do jego ulubionych motywów należały mosty i stacje kolejowe.

Prace Dornisa można zobaczyć w wielu niemieckich muzeach i zbiorach sztuki:

· Zbiory sztuki (*Kunstsammlungen*) w Chemnitz;
· Muzeum sztuki *Dieselkraftwerk* w Cottbus;
· Galeria Nowych Mistrzów w Dreźnie;
· Dom Otto Dixa (*Otto-Dix-Haus*) – zbiór sztuki w Gerze;
· Muzeum Sztuk Pięknych w Lipsku;
· Muzeum miejskie w Lipsku;
· Galeria sztuki *Sparkasse* w Lipsku;
· Brandenburskie Muzeum Sztuki Nowoczesnej;
· Muzeum *Lindenau* w Altenburgu;
· Muzeum Krajowe w Schwerinie;
· Galeria sztuki w Rostocku.

Krótka galeria obrazów Kurta Dornisa

Kurt Dornis *Eingang zu einer Fabrikgelände* [*Wejście na teren fabryki*]
Technika mieszana, 1980

Kurt Dornis *Zweite Schicht* [*Druga zmiana*]
Technika mieszana na płycie wiórowej, ok. 1986

Kurt Dornis *Stadtlandschaft in der Sowjetunion* [*Krajobraz miejski w Związku Radzieckim*]
Technika mieszana na sklejce, ok. 1983

Kurt Dornis, *Alte Fabrik* [*Stara fabryk*a]
Technika mieszana, 1986

Rezerwat przyrody "Stawy Milickie"

Rezerwat przyrody Stawy Milickie wchodzi w skład Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy. W 2000 roku został on wpisany na unikatową listę Living Lakes, co uczyniło go jednym z unikatów przyrodniczych w skali światowej. Pięć lat wcześniej znalazł się zaś na prestiżowej liście Ramsar Convention on Wetlands.

Powierzchnia	5298,15 km^2
Położenie	Województwo dolnośląskie / gminy Milicz i Żmigród
Mezoregion / Makroregion	Kotlina Milicka
Rodzaj rezerwatu	Leśny
Typ rezerwatu	Faunistyczny
Podtyp rezerwatu	Ptaków
Data utworzenia	1963
Akt prawny	M.P. z 1963 r. nr 57, poz. 292

Przyroda Śląska
SEMPER SILESIANA

Rezerwat swoim zasięgiem obejmuje pięć kompleksów stawowych:

· Kompleks Stawno – 2308,93 ha;
· Kompleks Radziądz – 474,22 ha;
· Kompleks Ruda Sułowska – 1045,68 ha;
· Kompleks Jamnik – 356,21 ha;
· Kompleks Potasznia – 1139,27 ha.

Zbiorniki wodne zajmują 2/3 powierzchni rezerwatu, resztę stanowią przyległe do stawów lasy i pola. Rezerwat ochrania siedliska ptaków oraz fragmenty środowisk wodnych i błotnych.

Rybne Stawy Milickie założone zostały przez cystersów w XIII wieku. Obejmują ponad 285 stawów liczących w sumie 77 km^2 i mających głębokość do 2,5 metra. W stawach tych hodowano karpie, a pierwsze dokumenty to potwierdzające pochodzą z połowy XV wieku. Co ciekawe, także dzisiaj hoduje się tutaj karpie – jest to największa tego typu hodowla w Europie.

7 stycznia 1949 roku wojewoda wrocławski powołał do istnienia *Leśno-Stawowy Obszar Ochronny Doliny Baryczy*. Decyzja władz była wynikiem działań przyrodnika prof. KAZIMIERZA SZARSKIEGO (1904–1960), który przez długi okres badał te obszary. Ochroną objęto aż około 600 kilometrów kwadratowych powierzchni. Niestety już w 1963 roku obszar ochronny został zlikwidowany, co było efektem wzrostu zapotrzebowania na ryby i drewno.

W zamian utworzono rezerwat *Stawy Milickie* o powierzchni 53 km^2. Objął on pięć najcenniejszych przyrodniczo kompleksów stawowych – Stawno, Potasznia południe, Ruda Sułowska, Radziądz i Jamnik, oraz przyległe do nich niewielkie fragmenty lasów i terenów otwartych. W 1973 roku stawy nazwane zostały stawami lęgowiskowymi.

Na obszarze rezerwatu gniazduje

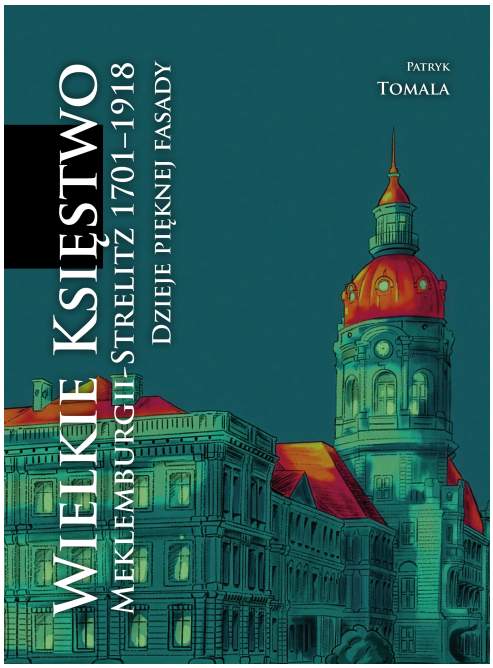

Widok z góry na Stawy Milickie

Wielkie Księstwo Meklemburgii-Strelitz 1701–1918. Dzieje pięknej fasady

Tytuł: Wielkie Księstwo Meklemburgii-Strelitz 1701–1918. Dzieje pięknej fasady
ISBN: 9788368461664
Autor: Patryk Tomala
Okładka: miękka
Rok wydania: 2022
Wydawnictwo: Inforteditions
Liczba stron: 483
Numer wydania: 1

Księstwo Meklemburgii-Strelitz zwykło się nazywać jeszcze w czasach jego istnienia żyjącym muzeum lub skansenem feudalizmu. Meklemburgia-Strelitz była niewielkim, liczącym prawie 3000 km^2, anachronicznym księstwem istniejącym od 1701 do 1918 roku. Powstało ono w wyniku ostatniego, trzeciego podziału dynastyczno-terytorialnego Meklemburgii, choć ten podział był wynikiem kompromisu kilku stron, którym z jednej strony zależało na utrzymaniu status quo, a z drugiej na uzyskaniu jak największych korzyści. W skład nowego księstwa weszły dwie części: ziemia stargardzka oraz księstwo Ratzeburga. Okres podpisania umowy, która do historii przeszła jako Hamburger Vergleich w 1701 roku był czasem wielkich europejskich konfliktów, czyli wojny o sukcesję hiszpańską (1701–1714) oraz Wielkiej Wojny Północnej (1700–1721). W ten sposób powstanie księstwa Meklemburgii-Strelitz, które terytorialnie uderzyło w sąsiednią Meklemburgię-Schwerin i nie pozwoliło jej do końca stać się lokalnym mocarstwem, wpisywało to z pozoru mało ważne w skali europejskiej wydarzenie do istotnych zdarzeń europejskiej polityki kontynentalnej.

Stawy Milickie

około 120 gatunków ptaków, w tym około 50 pojawia się tylko w czasie przelotów. W sumie stwierdzono na obszarze wszystkich Stawów Milickich występowanie około 276 gatunków ptaków. Należą do nich: kszyk (*Gallinago gallinago*), cyraneczka (*Anas crecca*), gągol (*Bucephala clangula*), podgorzałka (*Aythya nyroca*), kureczka nakrapiana (*Porzana porzana*), łabędź niemy *(Cygnus olor*), sieweczka rzeczna (*Charadrius dubius*), żuraw (*Grus grus*), bielik (*Haliaeetus albicilla*), bocian czarny (*Ciconia nigra*), czapla purpurowa (*Ardea purpurea*), czapla biała (*Ardea alba*), jastrząb zwyczajny (*Astur gentilis*), kania czarna (*Milvus migrans*), kania ruda (*Milvus milvus*), kobuz (*Falco subbuteo*), rybołów (*Pandion haliaetus*), trzmielojad (*Pernis apivorus*). Nie można zapomnieć o perkozach: dwuczuby (*Podiceps cristatus*), rdzawoszyi (*Podiceps grisegena*), perkozek (*Tachybaptus ruficollis*) i zausznik (*Podiceps nigricollis*).

Pod względem flory teren rezerwatu ochrania roślinność bagienną oraz wodną. Najpowszechniejszym zespołem roślinnym jest zespół szuwarowy, składający się z bylin błotnych, w tym głównie trzciny pospolitej (*Phragmites australis (Cav.)Trin. ex Steud*). Oprócz niej występują na tym obszarze także skupiska pałki szerokolistnej (*Typha latifolia L.*), skrzypu bagiennego (*Equisetum fluviatile L.*), łączenia baldaszkowego (*Butomus umbellatus L.*) strzałki wodnej (*Sagittaria sagittifolia L.*), jaskiera wielkiego (*Ranunculus lingua L.*), rdestu ziemnowodnego (*Persicaria amphibia (L.) Delarbre*), a także różnych gatunków sitów.

Oprócz wyżej wymienionych roślin obszar wodny i brzegowy stawów obfituje w grzybień biały (*Nymphaea alba L.*), grążel żółty (*Nuphar lutea*), żabiściek pływający (*Hydrocharis morsus-ranae L.*), mozga trzcinowata (*Phalaris arundinacea L.*), kropidło wodne (*Oenanthe aquatica (L.) Poir.*), jeżogłówka gałęzista (*Sparganium erectum*), manna mielec (*Glyceria maxima (Hartm.) Holmb.*), szczaw lancetowaty (*Rumex hydrolapathum Huds.*), kosaciec żółty (*Iris pseudacorus L.*), pływacz zwyczajny (*Utricularia vulgaris L.*).

W wodach tego obszaru występuje około 250 gatunków glonów, a dna porośnięte są przez rdestnice (*Potamogeton L.*), rogatki sztywne (*Ceratophyllum demersum L.*) oraz wywłócznik okółkowy (*Myriophyllum verticillatum L.*). Na brzegach masowo rośnie knieć błotna (*Caltha palustris L.*).

Stawy Milickie objęte rezerwatem mają dość regularne kształty, a oddzielone są od siebie przez groble, jazy oraz aleje. W okolicy dobrze rozwinięta jest baza noclegowa a także agroturystyczna. W samym Miliczu warto także zwiedzić tamtejszy pałac.

PT

Wiosna Ludów a Śląsk

Wiosna Ludów (1848–1849) była jednym z najważniejszych wydarzeń historycznych czasów nowożytnych w skali kontynentu. Także w dziejach Śląska był to okres dynamicznych ruchów i zmian społecznych.

Grunt pod Wiosnę Ludów na Śląsku niewątpliwie przygotowały wcześniejsze *powstanie tkaczy* Dolnego Śląska oraz powszechna klęska głodu we wschodniej części regionu, która była efektem nieurodzaju spowodowanego zarazą ziemniaczaną lat 1847–1848 oraz brakiem skutecznej reformy rolnej. Głód, szczególnie brak minerałów i witamin, doprowadził do rozprzestrzeniania się tyfusu. Najbardziej dotknięte zostały wschodnie rejony Górnego Śląska oraz Śląsk Cieszyński, gdzie ludzie żywili się korzonkami i korą drzew. W rejencji opolskiej śmierć poniosło z tego powodu według jednych źródeł ogółem około 50 000 ludzi (5% całej ludności rejencji), według innych zaś doszło w sumie do 80 000 zachorowań na tyfus głodowy z czego 16 000 ludzi zmarło. Tylko w powiecie raciborskim zmarło aż 30% mieszkańców.

Klęska głodu po raz pierwszy w kontekście społecznym zwróciła uwagę na region. RUDOLF VIRCHOW (1821–1902), znany i wpływowy patolog, antropolog oraz anatom, który na polecenie pruskiego Ministerstwa Kultury badał sprawę głodu i epidemii na Śląsku, w swoim raporcie, nie pozbawionym typowych dla tego okresu uprzedzeń napisał między innymi: *Górnoślązak w ogóle się nie myje* [...] *Tak samo wielka jest obojętność tych ludzi, ich niechęć do wysiłku umysłowego i fizycznego, ich wszechogarniająca skłonność do bezczynności lub raczej wylegiwania się, co w połączeniu z całkowitą psią służalczością jest tak odrażające dla każdego wolnego człowieka przywykłego do pra-*

Tkacze śląscy na obrazie Carla Wilhelma Hübnera z 1846 roku

Karykatura przedstawiająca powstanie tkaczy śląskich w latach 40. XIX wieku z "Fliegende Blätter", 1848, nr 138

cy, że czuje się raczej obrzydzenie niż współczucie.

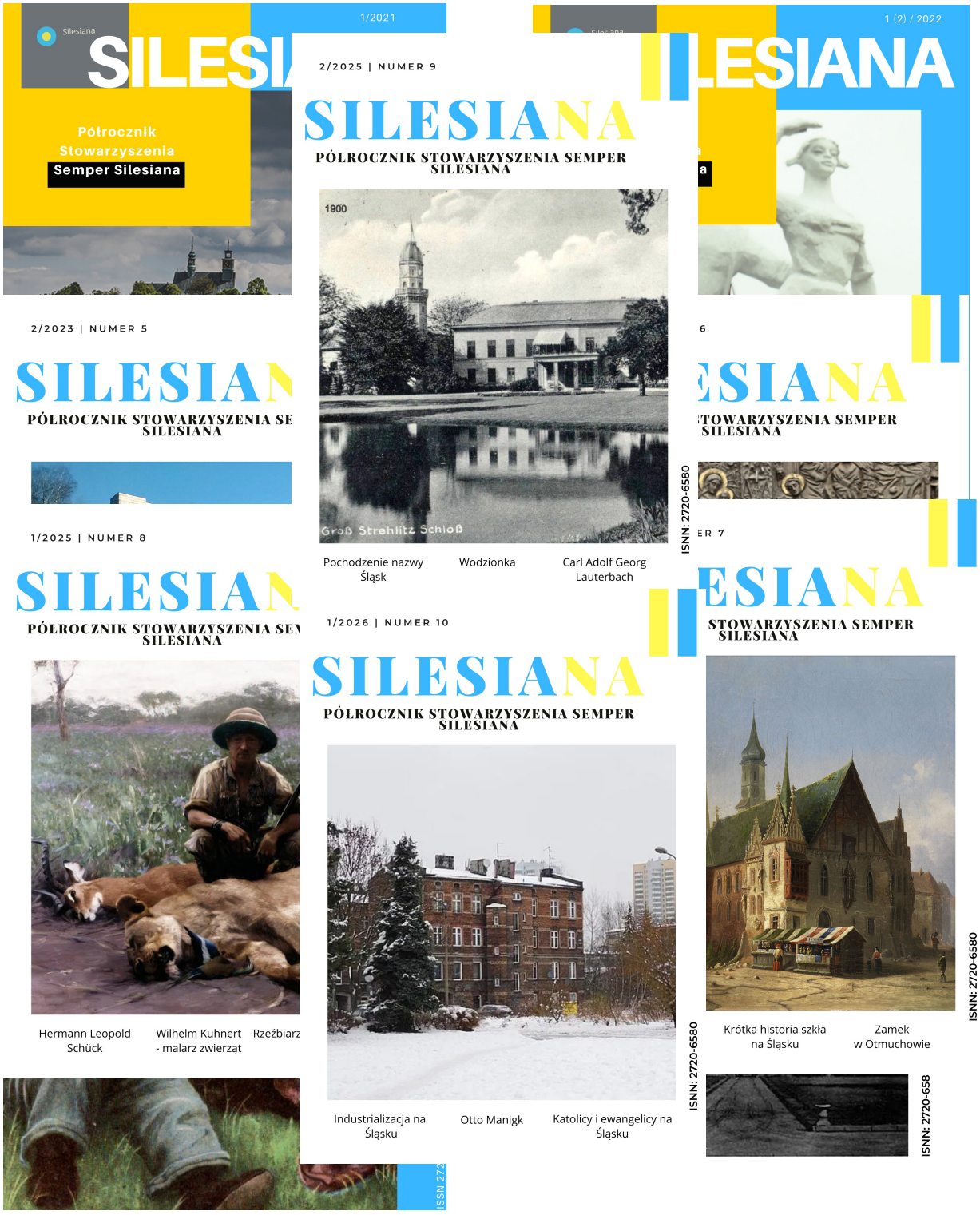
Śląsk uchodzący dotąd za jeden z najlepiej rozwiniętych regionów Prus, po 1815 roku, a więc po pokonaniu napoleońskiej Francji, Kongresie Wiedeńskim oraz nowym podziale sił w Europie, stał się obszarem, którego postrzeganie w Niemczech zmieniło się bardzo negatywnie. Górny Śląsk poprzez pogarszającą się sytuację społeczno-ekonomiczną stał się wraz z Pogórzem Sudeckim, gdzie wybuchł bunt ubożejących tkaczy, jednym z punktów zapalnych zmian społecznych w Prusach.

Powstanie tkaczy dolnośląskich odbiło się szerokim echem w Niemczech, mimo że nie było to pierwsze ich wystąpienie (do podobnych doszło między innymi w latach: 1785–1786, 1793 i 1798). Tkactwo w pierwszej połowie XIX wieku, szczególnie na obszarze Przedgórza Sudeckiego, było jedną z dominujących gałęzi przemysłu w regionie. Mimo wielkich zysków sami tkacze byli przez swych pracodawców wyjątkowo źle traktowani – otrzymywali niewielkie wynagrodzenie i pracowali w wielu wypadkach po dwanaście godzin dziennie. Warunki zatrudnienia i niskie płace przekładały się na sytuację ich rodzin. Niedożywieni i chorzy tkacze zastępowani byli przez nowych, którzy po kilku latach lub nawet miesiącach sami popadali w jeszcze większą nędzę, niż ta z której przybyli. W ten sposób coraz bardziej rosło niezadowolenie społeczne.

Szalę goryczy przelała powolna utrata znaczenia śląskich produktów włókienniczych wypieranych przez import z Syberii oraz Ameryki, co powodowało z kolei nadprodukcję. Aby ograniczyć straty właściciele manufaktur zaczęli zwalniać pracowników i jeszcze bardziej obniżać pensje. Szczególnym echem odbiło się obniżenie płac przez największego pracodawcę w Peterswaldau (Pierzyce) firmę *Zwanziger & Söhne*, której właścicielami byli ERNST FRIEDRICH ZWANZIGER oraz AUGUST ZWANZIGER.

Zapraszamy do bezpłatnego pobrania wcześniejszych numerów naszego czasopisma pod adresem internetowym:

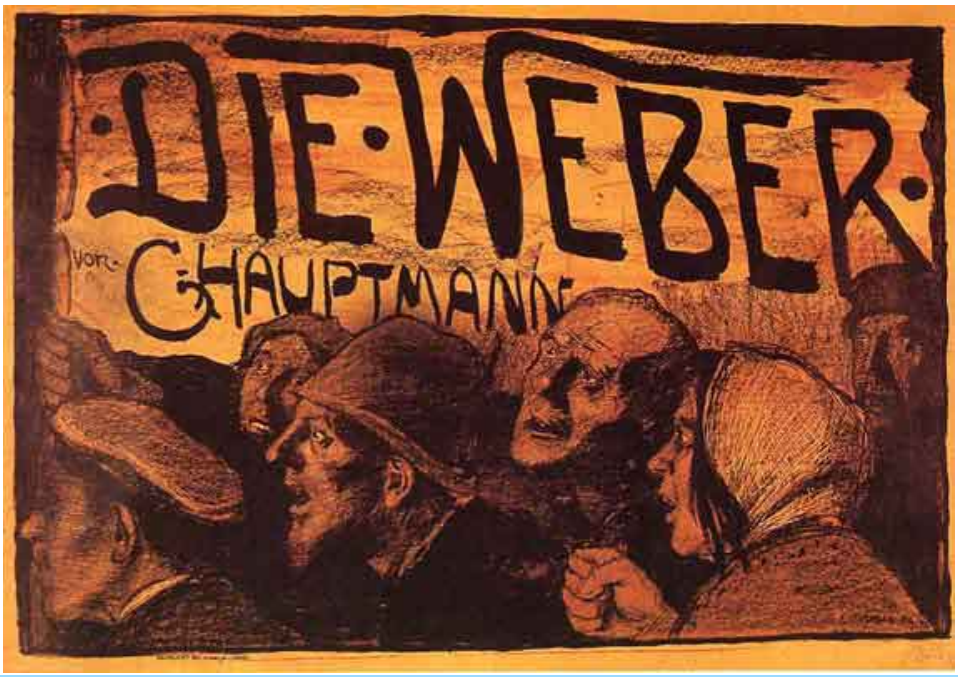
http://sempersilesiana.pl/silesiana-2/

W dniu 3 czerwca 1844 roku około 20 tkaczy z Peterswaldau i okolicznych wiosek przybyło pod fabrykę braci Zwanziger i zaczęło protestować oraz śpiewać piosenki. Ernst i August Zwanzigerowie kazali swoim służącym, uzbrojonym w kamienie i pałki, przegonić protestujących, a także aresztować tkacza WILHELMA MÄDLERA. Następnego dnia tkacze z całej okolicy zorganizowali nowy protest w celu uwolnienia Mädlera, który szybko przekształcił się w rozruchy. Zaatakowano dom i fabrykę Zwanzigerów, którzy sami uciekli do Breslau (Wrocław). Z drugiej strony oszczędzono inną z fabryk w Pierzycach – fabrykę WAGENKNECHTA, którego chwalono za uczciwe płace. Inni właściciele tkalni wykupowali się jedzeniem lub pieniędzmi. Następnie tłum tkaczy przeniósł się do pobliskiego Bielau (Bielawa), gdzie zniszczyli fabryki ANDRETZKY'EGO i HILBERTA. Inny fabrykant DIERIG wykupił się pieniędzmi.

Rozkaz królewskiego gabinetu polecił Senatowi Karnemu Wyższego Sądu Krajowego we Wrocławiu *z całą starannością* [...] *wykryć agitatorów i postawić ich przed sądem*. W międzyczasie władze zorganizowały interwencję pruskiego wojska, a sytuacja wymknęła się spod kontroli. Dowódca interweniującego oddziału rozkazał oddać strzały do tłumu. Dziesięciu mężczyzn i jedna kobieta zostało zabitych, a kolejnych 24 ciężko rannych. To działanie tylko podsyciło gniew i doprowadziło do kolejnych ataków i grabieży. Oddział początkowo ustąpił tłumowi uzbrojonemu w pałki i kamienie, ale po przybyciu posiłków powstanie zostało stłumione 6 czerwca 1844 roku.

W wyniku wystąpień tkaczy aresztowano wiele osób, których jednak nie spotkały duże reperkusje karne. Sędziowie, wyraźnie sympatyzując z biednymi robotnikami ograniczali wysokość kar, w tym cielesnych. Powstanie śląskich tka-

Kolorowy plakat litograficzny do sztuki Gerharta Hauptmanna "Die Weber" (Tkacze) autorstwa Emila Orlika z 1897 roku

czy było szeroko komentowane przez wszystkie warstwy społeczne i spotkało się z silną recepcją w kulturze.

Dużą rolę na wybuch Wiosny Ludów na Śląsku miały wydarzenia najpierw z Paryża, gdzie wybuchła *rewolucja lutowa*, a potem Berlina (*rewolucja marcowa*) i innych miejsc w Niemczech. W odróżnieniu od Dolnego Śląska na Górnym trudno zidentyfikować jakieś głębsze ruchy polityczne przed 1848 rokiem. Pewnym wydaje się fakt, że ludność rejencji opolskiej nie popierała popularnego szczególnie we Wrocławiu ruchu emancypacyjnego. Dobrym przykładem jest tutaj niezadowolenie z powstania listopadowego, które doprowadziło do zamknięcia granic i zamarcia handlu, a także epidemii cholery przywleczonej przez żołnierzy carskich.

Motywacje, jakimi się kierowano w okresie Wiosny Ludów było różne – warstwy uboższe dążyły przede wszystkim do polepszenia swojej sytuacji materialnej i zniesienia powinności feudalnych, natomiast mieszczaństwo oraz inteligencja domagały się swobód obywatelskich.

22 lutego 1848 roku do Wrocławia, który uchodził za ostoję liberalizmu w Prusach, dotarły pierwsze informacje o rewolucji w Paryżu, co wywołało entuzjastyczną reakcję części mieszkańców. Warto zaznaczyć, że jeszcze przed 1848 rokiem dochodziło w stolicy regionu do licznych demonstracji, jak w 1844 roku. Już 6 marca 1848 roku doszło we Wrocławiu do pierwszych rozruchów, stłumionych jednak szybko przez armię.

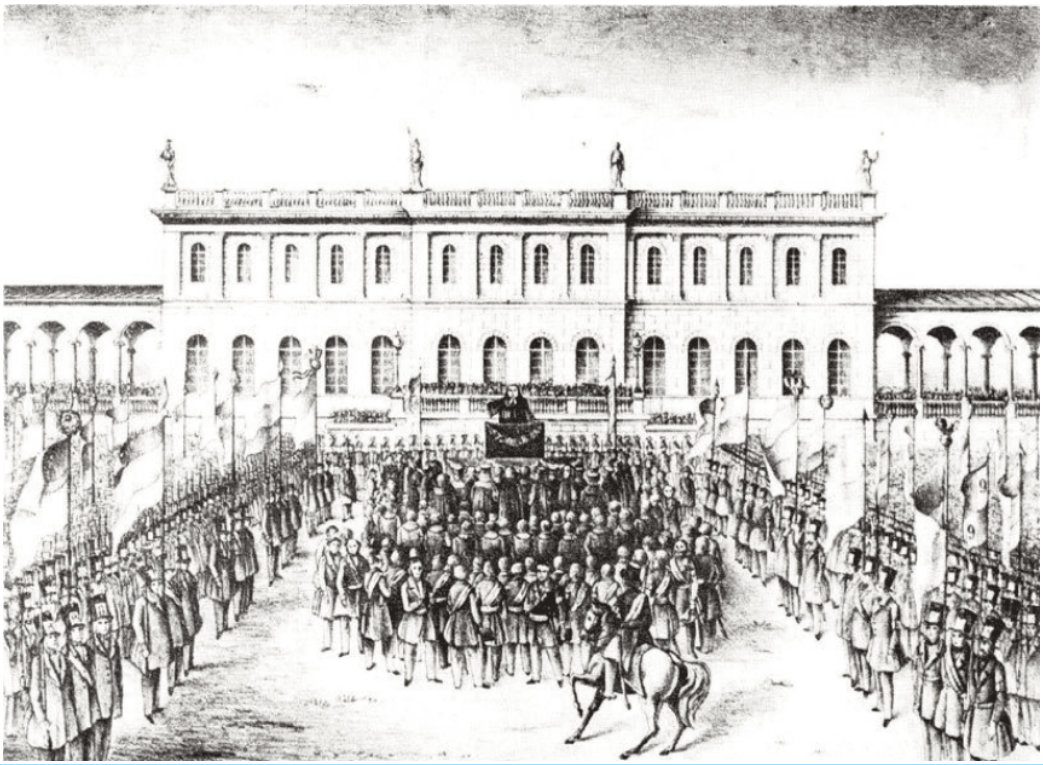
Gdy rozpoczęły się walki w Berlinie, wrocławianie zaczęli organizować wiece poparcia, a nawet niszczyli tory kolejowe, aby do stolicy nie można było wysyłać transportów z wojskiem. Miejscowi liberałowie planowali zorganizować Zgromadzenie Ludowe, w wyniku którego miano uchwalić petycję z postulatami do władz Wrocławia. Te jednak nie dopuściły do jego zorganizowania. Mimo to, do Berlina udała się wrocławska delegacja z postulatami wolności prasy oraz zwołania wspólnego sejmu.

Wrocławskie poselstwa wróciło jednak z odmową, co podsyciło niezadowolenie. W tym czasie do stolicy regionu dotarły wiadomości o wydarzeniach rewolucyjnych w Wiedniu Demonstracje we Wrocławiu rozpoczęły się 16 marca 1848 roku i w kolejnych dniach przybrały na sile. 17 marca utworzono gwardię obywatelską, która miała strzec porządku oraz uwolniono z więzień osoby osadzone za przestępstwa polityczne. Tego samego dnia oficjalnie zniesiono cenzurę w Prusach, co doprowadziło do rozkwitu prasy. Tym samym na Śląsku w 1848 roku założono aż 23 czasopisma i gazety.

18 marca 1848 roku pruski premier ADOLF HEINRICH VON ARNIM-BOITZENBURG (1803–1868) mianował grafa HANSA DAVIDA LUDWIGA HEINRICHA JULIUSA FLORIANA THEODORA YORCKA VON WARTENBURGA (1805–1865) nadprezydentem Prowincji Śląskiej, doprowadzając do odejścia kolejnego dnia ze swoich stanowisk dotychczasowego nadprezydenta prowincji WILHELMA FELIXA VON WEDELLA (1801–1866) oraz prezydenta policji Wrocławia FERDINANDA HEINKE (1782–1847).

Władze zdając sobie sprawę z sytuacji oddały 20 marca zarządzanie miastem Komitetowi Bezpieczeństwa, w którym znaleźli się członkowie wszystkich ważniejszych demokratycznych stronnictw politycznych, dzięki czemu sytuacja trochę się uspokoiła – gwardia obywatelska powstrzymała równocześnie plany zaatakowania miejskich koszar przez robotników.

Na prośbę i sugestię Yorcka urząd

Litografia E. von Kornatzkiego ze zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu przedstawiająca powitanie powracającej delegacji mieszczan przez straż obywatelską i legię polskich studentów 26 marca 1848 roku

nadprezydenta Prowincji Śląskiej objął kilka dni później liberalny nadburmistrz Wrocławia JULIUS HERMANN PINDER (1805–1867). Wybór Pindera doprowadził do rozwiązania Komitetu Bezpieczeństwa, jednak nie przełożył się na polepszenie sytuacji warstw niższych. Tym samym w kwietniu oraz maju 1848 roku na terenie całego Śląska (Legnica, Jelenia Góra, Nysa, Racibórz, Zgorzelec, Bytom, Szprotawa, Kowary, Kłodzko, Bystrzyca, Koźle, Gliwice, Nowa Ruda) doszło do demonstracji i rozruchów. Wkrótce zaczęły się rabunki sklepów, magazynów, piekarni, a także domów bogatych kupców.

Na Podgórzu Sudeckim masowy ruch chłopski, który wybuchł 21 marca 1848 roku w majątku hrabiów Schaffgotschów w Warmbrunn (Cieplicach Śląskich) rozlał się na cały region i wymusił na szlachcie oraz junkrach rezygnację z pańszczyzny i czynszów. Chłopstwu oraz niższym warstwom społecznym, które szczególnie aktywnie wystąpiły przeciwko władzy, obce były cele polityczne. Ich działania motywowała chęć polepszenia własnego losu. Schaffgotschowie w obronie swoich dóbr zrezygnowali z chłopskich świadczeń dobrowolnie, ogłaszając swą decyzję za pomocą szeroko kolportowanego plakatu.

ERDMANN PUCKLER (1792–1869), prezydent rejencji opolskiej, w jednym z listów do pruskiego polityka, a od 1850 roku premiera OTTO VON MANTEUFFELA (1805–1882) pisał: *Sprawy polityczne obce są wsi podburzanej jedynie przez komunistyczne złudzenia. Król i jego rząd niezmordowanie poddają się podejrzeniom,*

Julius Pinder jako burmistrz Wrocławia w 1843 roku przyozdobiony w łańcuch burmistrzowski

a lewica w Zgromadzeniu Narodowym przedstawiana jest jako jedyna szansa ludu.

W kwietniu jednak, gdy władze przeszły do działań, wysłano na tereny wiejskie wojsko, które zaczęło pacyfikować wioski. Wzorem stolicy państwa, a na Śląsku poczynając od Wrocławia zaczęły powstawać różnego rodzaju partie i kluby polityczne, a w celu ochrony miast przed reakcją ochotnicze jednostki straży miejskiej – *Bürgerwehr*.

Tymczasem w kościele św. Pawła we Frankfurcie nad Menem od 31 marca 1848 roku do 3 kwietnia 1848 roku trwały prace przygotowawcze do utworzenia Niemieckiego Zgromadzenia Narodowego. W czasie tych kilku dni w kościele zgromadził się trzon opozycyjnych polityków z wszystkich zakątków Niemiec, w tym 6 opozycjonistów ze Śląska, na czele z wrocławskim radcą BRUNONEM ERHARDEM ABEGGIEM (1803–1848), prawnikiem HEINRICHEM SIMONEM (1805–1860) oraz pochodzącym z ziemiańskiej rodziny z powiatu prudnickiego grafem EDUARDEM VON REICHENBACHEM (1812–1869).

W maju 1848 roku przeprowadzono pierwsze wybory parlamentarne w Prusach (do Pruskiego Zgromadzenia Narodowego w Berlinie – 8 maja oraz Niemieckiego Zgromadzenia Narodowego we Frankfurcie – 10 maja), w których udział mogli wziąć wszyscy mężczyźni posiadający status obywatela państwa. W 39 śląskich okręgach wyborczych zainteresowanie wyborców było jednak niewielkie, a frekwencja rozczarowująca. Ostatecznie wybrano ze Śląska 55 posłów.

Wyniki wyborów okazały się sporym zaskoczeniem, gdyż do Berlina wybrano kilkunastu chłopów, natomiast do parlamentu frankfurckiego między innymi 78-letniego woźnicę z Lasowic Małych nieopodal Olesna CHRISTIANA MINKUSA (1770–1849). Z nich wszystkich największą sławę uzyskał junkier FELIX VON LICHNOWSKY (1814–1848), nie jednak przez swoje polityczne osiągnięcia, a poprzez to, że wraz z innym posłem został zamordowany przez rozwścieczony tłum po przegłosowaniu przez parlament we Frankfurcie zawieszenia broni z Danią.

Wybory doprowadziły do wzrostu zainteresowania sprawami polityki, a to z kolei doprowadziło do utworzenia licznych klubów politycznych. Centrum politycznej działalności pozostał jednak Wrocław, gdzie działał *Klub Demokratyczny*, przemianowany później na *Związek Demokratyczny*, którego kołem napędową był hrabia Eduard von Reichenbach, wygnany ze Śląska w 1850 roku. Na Górnym Śląsku pierwsze kluby polityczne zaczęły się dopiero rodzić. W czerwcu 1848 roku założono *Katholischer Verein für kirchliche und religiöse Freiheit* (*Stowarzyszenie dla wolności kościelnej i religijnej*), co wpisywało się w powstające w całych Niemczech *Piusvereine für religiöse Freiheit*. Wkrótce *Katholischer Verein* przemieniło sie w *Schlesisch-Katholischer Verein*, a jego członkowie z biegiem czasu stali się siłą napędową śląskiej konserwatywnej partii *Zentrum*.

Polityczna scena w całych Prusach musiała rozwijać się praktycznie z niebytu. Nie istniała powszechna świadomość praw politycznych, odpowiednia organizacja, a liczba partii była znikoma. Na Śląsku z tego braku powstały właściwie tylko dwie liczące się siły:

· demokraci z HEINRICHEM SIMONEM (1805–1860) na czele, którzy optowali za republikańska formą istnienia państwa;
· konserwatyści (*Zentralverein* oraz *Vaterländische Verein*), którzy popierali monarchię, ale pragnęli także wprowadzenia

Zabójstwo posłów Hansa von Auerswalda i Felixa von Lichnowsky'ego. Na podstawie oryginału autorstwa Johanna Wilhelma Völkera (1812–1873)

konstytucji uzyskując poparcie liberalnego mieszczaństwa. Na ich czele stali ALEXANDER SCHNEER (1814–1855), GUSTAV ADOLF STENZEL (1792–1854) oraz RICHARD ROEPELL (1809–1893).

Na Górnym Śląsku wydarzenia Wiosny Ludów odegrały znacznie mniejszą rolę niż na Dolnym. Poza jednostkowymi protestami i wystąpieniami oraz narodzinami ruchu polskiego wydarzenia lat 1848–1849 przeszły bez większego echa. W wyborach do Zgromadzenia Narodowego we Frankfurcie sukces odnieśli katoliccy duchowni, w tym wybrany w Opolu biskup wrocławski MELCHIOR VON DIEPENBROCK (1798–1853), ksiądz JÓZEF SZAFRANEK (1807–1874) z Bytomia, a także konserwatyści na czele z księciem Lichnowskym.

Sama kwestia śląska była jednak ważnym i stałym elementem debat w Berlinie. Dotyczyły one głównie poprawy losu chłopów, a także postulatów wysuwanych przez polskojęzycznych posłów, w tym głównie księdza Szafranka, JÓZEFA LOMPĘ (1797–1863) oraz EMANUELA SMOŁKĘ (1820–1854).

Ważnym wydarzeniem w skali całych Prus stało się ostrzelanie przez wojsko tłumu w czasie wiecu w Schweidnitz (Świdnica) 31 lipca 1848 roku. Dzień ten przeszedł do historii jako *masakra świdnicka*:

Straż obywatelska zebrała się w swoich alarmowych punktach zbornych. Teraz właśnie, nie wiadomo dlaczego, komendant kazał zatrąbić na apel i w krótki czas po tem, jak uliczne ekscesy zostały całkowicie uspokojone, a lud w grupach jedynie przebywał jeszcze na rynku, pojawiła się przy biciu w bębny 11 kompania 22 pułku piechoty. Kompania ta na ulicy Piotra założyła ostre ładunki, przeszła północno-wschodnią stronę ratusza i ustawiła się ukośnym frontem do placu parad, następnie oddała salwę bez jakiegokolwiek uprzedniego wezwania do rozejścia. Kulami trafieni zostali członkowie ustawionych po tej stronie rynku kompanii straży obywatelskiej, jak rów-

Działalność Stowarzyszenia

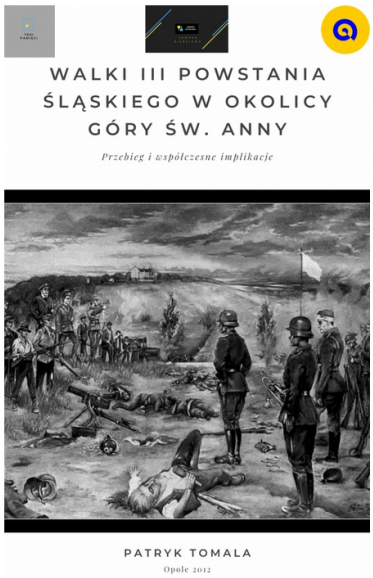
Stowarzyszenie SEMPER SILESIANA powstało w 2020 roku jako inicjatywa grupy mieszkańców Śląska i Niemiec. Jego celem jest propagowanie śląskiej kultury, historii i tradycji poprzez działalność informacyjną oraz wydawniczą. W 2021 roku otwarto platformę internetową, którą można znaleźć pod adresem: *http://sempersilesiana.pl/*. Obecnie stowarzyszenie pracuje nad wydaniem **Tek Pamięci** – wspomnień o Śląsku najstarszych mieszkańców regionu, cyklicznym ukazywaniu się *Bedekera regionalnego*, darmowego pisma internetowego *Silesiana* oraz projektem **Wirtualne Muzeum Śląska**.

Obecnie stowarzyszenie prowadzi szereg innych projektów, w tym *Śląska bibliografia* i *Śląskie linkowsko*. Na stronie internetowej stowarzyszenia w regularnych odstępach ukazują się artykuły związane z historią, kulturą, przyrodą Śląska.

Na dzień dzisiejszy Stowarzyszenie ma 15 członków stałych oraz jednego członka honorowego.

Teki Historii #1: Walki III powstania śląskiego w okolicy Góry św. Anny Przebieg i współczesne implikacje

100 lat temu ziemiami Górnego Śląska wstrząsnęła bratobójcza walka o przynależność do dwóch krajów – odrodzonego państwa polskiego i Republiki Weimarskiej, spadkobierczyni Cesarstwa Niemieckiego, do którego Śląsk prawnie należał. Prezentowana pozycja dotyczy walk powstańczych w okresie całego trwania III powstania śląskiego, jakie prowadzone były wokół, jak i na samej Górze św. Anny. Praca ta powstała na podstawie pozytywnie ocenionej pracy licencjackiej napisanej w 2012 roku na Uniwersytecie Opolskim pod kierunkiem prof. dr Marka Masnyka. Jej obecna wersja została przejrzana przez autora i opracowana przez SIGA SIGA. Book and Trade Company. W ramach projektu TEKI PAMIĘCI praca ta jest dostępna za darmo do pobrania. Zapraszamy do zapoznania się z nią.

Wirtualne Muzeum Śląska

Wirtualne Muzeum Śląska powstało z inicjatywy Stowarzyszenia Semper Silesiana w 2021 roku. Do listopada 2026 roku zostało odwiedzone ponad **13 571** razy. Prezentuje wystawę **205** obiektów muzealnych należących do **28** instytucji.

Do instytucji, które wzięły udział w naszym projekcie, należą:

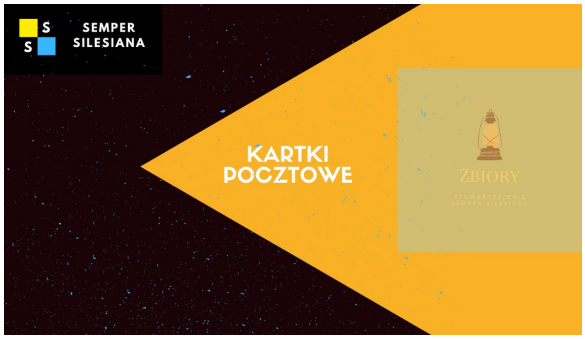
· Centrum Dokumentacyjno-Wystawiennicze Niemców w Polsce,
· Prywatne muzeum w Wambierzycach,
· Muzeum Ziemi Kozielskiej,
· Muzeum Sztuki Sakralnej w Ligocie Dolnej,
· Muzeum Miejskie Dzierżoniowa,
· Muzeum Hutnictwa Doliny Małej Panwi,
· Izba regionalna w Żyrowej,
· Muzeum sanktuaryjne w Piekarach Śląskich,
· Centralne Muzeum Jeńców Wojennych,
· Muzeum Gazownictwa w Paczkowie,
· Muzeum Polskiej Piosenki w Opolu,
· Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” z Wrocławia,
· Muzeum Geologiczne im. Henryka Teisseyre,
· Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach,
· Muzeum Powiatowe w Nysie,
· Muzeum Miejskie w Żorach,
· Zbiory Stowarzyszenia Semper Silesiana,
· Muzeum im. Jana Dzierżona w Kluczborku,
· Muzeum Uniwersytetu Opolskiego,
· Muzeum Krzyża Świętego,
· Muzeum Śląska Opolskiego,
· Powiatowe Muzeum Ziemi Głubczyckiej,
· Muzeum Kolejnictwa na Śląsku,
· Muzeum Architektury we Wrocławiu,
· Fabryka Robotów,
· Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju,
· Izba Pożarnicza OSP Żyrowa,
· Muzeum Hutnictwa Cynku WALCOWNIA.

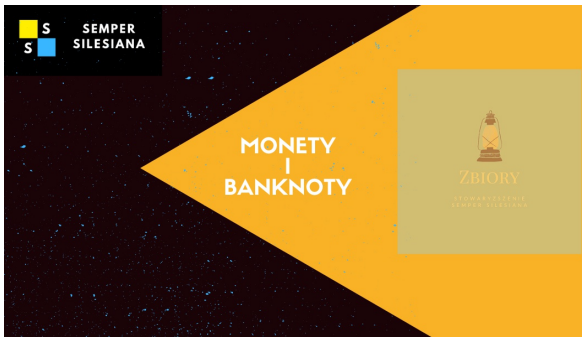

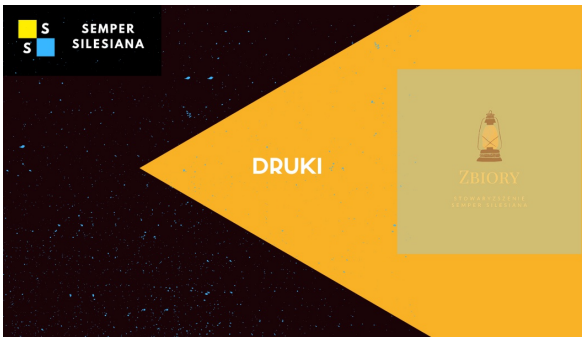
Zbiory Stowarzyszenia Semper Silesiana

Stowarzyszenie Semper Silesiana podjęło decyzję utworzenia własnej kolekcji związanej z historią, wielobarwną kulturą, etnografią oraz rzemiosłem Śląska. Władze Stowarzyszenia zdecydowały przeznaczać niewielki procent budżetu Stowarzyszenia na zakup nowych obiektów do zbiorów. Sama kolekcja jest dostępna do oglądania jedynie na stronie internetowej Stowarzyszenia.

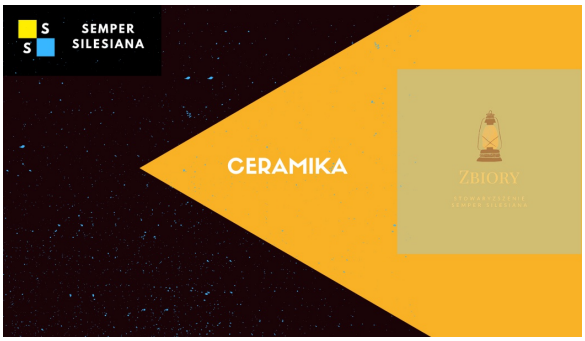

nież ciekawi widzowie, kule uderzały również w okna i w drzwi domów północno-zachodniej strony rynku. 32 osoby zostały ranne, wśród nich śmiertelnie ciężarna kobieta, a 8 już zmarło.
[Sprawozdanie magistratu Świdnicy. Cytat za: Wojciechowski, Grzegorz: Wiosna Ludów na Dolnym Śląsku. Masakra w Świdnicy. https://magazyndolnyslask.pl]

Według najnowszych badań historycznych w czasie salwy nie zginęła bezpośrednio żadna osoba, natomiast w ciągu kilka godzin po ataku w wyniku obrażeń zmarło trzech członków straży obywatelskiej i trzech bractwa kurkowego. Kilka dni później ten sam los spotkał dwie kolejne ofiary. Po masakrze wojsko postawione zostało w stan gotowości bojowej. Pogrzeb ofiar przerodził się w wielką manifestację, w której uczestniczyło około 10 000 osób, z których wielu było uzbrojonymi członkami straży obywatelskiej z innych miast Śląska. W kolejnych dniach żołnierze zabili następne kilka osób. Według niektórych badaczy śmierć poniosło w sumie 14 osób, a kilkadziesiąt zostało rannych.

Wydarzenia świdnickie odbiły się szerokim echem nie tylko na Śląsku, ale i w całych Prusach. Pośrednim wynikiem masakry stał się upadek rządu w Berlinie. Bezpośrednim zaś wybuch zamieszek i kolejnych strajków w Prowincji Śląskiej. Warto podkreślić jednak, że poza wydarzeniami świdnickimi, od lata 1848 roku na Śląsku nie dochodziło do krwawych rozruchów czy walk o barykady.

W sierpniu 1848 roku zorganizowano w Rosenthal-Mörschelwitz (Mirosławice) w powiecie świdnickim zjazd chłopski, w czasie którego powołano *Śląskie Stowarzyszenie Włościańskie* do którego przystąpiło dość szybko około 200 000 członków, głównie zamożnych chłopów. Pod względem politycznym ta pierwsza organizacja chłopska na Śląsku walczyła, aby zreformować sprawy agrarne, między innymi poprzez wydawanie własnego cza-

Masakra świdnicka na obrazie z epoki

sopisma „Schlesische Dorf-Zeitung".

Warto zwrócić uwagę na ruch wiejsko-chłopski, którego początki sięgały głównie podłoża społecznego. Na Górnym Śląsku objawiał się w dwójnasób: przez protesty, a nawet ataki na dwory oraz przez próbę tworzenia pierwszych organizacji chłopskich – *Rustikalvereine* czyli stowarzyszeń włościańskich. Do centrów rewolucyjnych nastrojów wśród ludności wiejskiej w rejencji opolskiej należały głównie niemieckojęzyczne powiaty nyski oraz grodkowski. W marcu 1848 doszło natomiast do wystąpień ludności wiejskiej i miejskiej (głównie polskojęzycznej) w Cosel (Koźle), Ratibor (Racibórz), a później także w Gleiwitz (Gliwice) oraz Beuthen (Bytom). Protestującymi była głównie biedota, co pokazuje rozdźwięk pomiędzy w większej części lojalnymi wobec monarchii mieszczanami i rzemieślnikami, a ubogą częścią śląskiego społeczeństwa.

Władzę w Berlinie przejęły kręgi wojskowe, a po upadku wydarzeń rewolucyjnych we Wiedniu, także w Prusach podjęto bardziej zdecydowane działania. W listopadzie 1848 roku Pruskie Zgromadzenie Narodowe zostało rozwiązane i musiało opuścić Berlin oraz przenieść się do miasta Brandenburg, a w stolicy wprowadzono stan oblężenia, co wywołało na Śląsku silne poruszenie, podobnie jak mianowanie konserwatysty – generała kawalerii grafa FRIEDRICHA WILHELMA VON BRANDENBURGA (1792–1850) na stanowisko premiera Prus. Także Pinder stracił swoje stanowisko i został zastąpiony przez zwolennika monarchii EDUARDA VON SCHLEINITZA (1805–1867). W niektórych miejscach, szczególnie w powiecie jeleniogórskim zaczęto tworzyć nawet ochotnicze oddziały zbrojne. We Wrocławiu powołano Komitet Bezpieczeństwa, który namawiał do odmowy płacenia podatków, a 19 i 20 listopada 1848 roku doszło do starć pomiędzy gwardią obywatelską i robotnikami.

5 grudnia 1848 roku król pruski po rozwiązaniu Zgromadzenia Narodowego zdecydował się na nadanie konstytucji, co w dużym stopniu uspokoiło sytuację. Była ona uchwalona bez zgody parlamentu, a jej ostateczny tekst ogłoszono dopiero pod koniec stycznia 1850 roku. Nowa konstytucja przekształcała Prusy w monarchię konstytucyjną, pozostawiając jednak władcy szeroki zakres władzy. Dodatkowo dotychczasowa ordynacja wyborcza do Zgromadzenia Narodowego została zmieniona (30 maja 1849), ograniczając możliwość dostania się do niego polityków wywrotowych.

Upadek Zgromadzenia Narodowego spowodował powolne wygaśnięcie działalności politycznej. Część polityków musiała udać się na wygnanie, w tym między innymi Heinrich Simon, a także JOHANNES RONGE (1813–1887), WILHELM WOLFF (1809–1864) oraz EDUARD PELZ (1800–1876). Wielu zostało osadzonych i straciło swoje pozycje społeczne. Na Górnym Śląsku ponownie wybuchły tumulty we wsiach, szczególnie w powiatach kluczborskim oraz oleskim, które trwały do lutego 1849 roku.

Ostatnim aktem Wiosny Ludów na Śląsku stało się odrzucenie przez pruskiego króla korony cesarskiej, co przekreśliło możliwość zjednoczenia Niemiec. Wywołało to falę niezadowolenia, szczególnie sił demokratycznych, które przekształciły się w niektórych miejscach w rebelie, którym przewodzili studenci i próbujący poprawić swoją sytuację ekonomiczną robotnicy. 6 maja 1849 roku wybuchło we Wrocławiu zbrojne powstanie, które trwało do 8 maja i zostało krwawo stłumione. Wiele osób

trafiło do więzień (około 100), było także około 60 rannych. W czasie walk o barykady zginęło 12 powstańców i 7 żołnierzy. W mieście od maja do sierpnia 1849 roku wprowadzono stan oblężenia.

Wybory z lipca 1849 roku, przeprowadzone już w nowej formule i na podstawie zmienionej ordynacji wyborczej były oczywistym zwycięstwem reakcji.

Teoretycznie największe korzyści z ruchu zwanego Wiosną Ludów osiągnęli chłopi. 31 października 1848 roku władze pruskie wprowadziły ustawę znoszącą bez odszkodowań uprawnienia łowieckie junkrów i właścicieli ziemskich wobec gruntów chłopskich. Tym samym aktem uchylono także obowiązek chłopskich danin. 2 stycznia 1849 roku zniesiono patrymonialne sądownictwo chłopów. Ostatecznie 2 marca 1850 roku dokonano uwłaszczenia chłopów, a więc zniesiono zwierzchnią własność panów w stosunku do ziemi chłopskiej. Bez odszkodowań zniesiono wtedy uprawnienia panów ziemskich do gruntów chłopskich i niezależnie od wielkości gospodarstwa umożliwiono za pomocą odszkodowań wykupić wszystkie stałe daniny, inwentarz oraz powinności.

Wraz z Wiosną Ludów wybuchło także na Górnym Śląsku wzmożone zainteresowanie postulatami narodowymi. Centrum tego ruchu stał się Beuthen (Bytom), gdzie istniały między innymi polskie biblioteki oraz tak zwany *Klub Narodowy*, skupiony na propagowaniu polskiego języka i kultury. Na jego czele stał bytomski nauczyciel EMANUEL SMÓŁKA (1820–1854), który urósł do rangi symbolu początków ruchu polsko-narodowego na Śląsku. *Klub Narodowy* nawiązał współpracę z niemieckim *Klubem Demokratycznym*, którego prezesem został CARL VON KOSCHÜTZKI (1788–1863) i który popierał narodowe żądania Polaków, a nawet zbierał fundusze na ten cel. Smółka zaangażowany był również w działalność pierwszego polskiego czasopisma dla ludu w Prusach – „Dziennika Górnośląskiego", który ukazywał się do lipca 1849 roku. W celu edukacji narodowej działało także *Towarzystwo Pracujących dla Oświaty Ludu Górnośląskiego*, które zostało założone przez JÓZEFA LOMPĘ (1797–1863).

W pruskim Zgromadzeniu Narodowym w Berlinie udział wzięło na 24 górnośląskich posłów (17 chłopów i rzemieślników oraz 7 mieszczan i arystokratów), w tym aż 10 mówiących po polsku. 21 lipca 1848 roku deputowany ksiądz z Bytomia JOSEPH SCHAFFRANEK (1807–1874), założyciel pierwszego koła czytelniczego w Europie, wystosował wniosek na plenum Zgromadzenia domagający się równouprawnienia języka polskiego z niemieckim w szkołach regionu z jego obowiązkową nauką, a także publikowania rozporządzeń i ustaw w obu językach, używania polskiego podczas postępowań sądowych, kształcenia nauczycieli oraz wprowadzenia podręczników do nauki języka polskiego. W kolejnym miesiącu wielu mieszkańców dziewięciu powiatów Górnego Śląska poparło wniosek Schaffranka, który jednak został odrzucony przez Zgromadzenie Narodowe. Tymczasem na Śląsku austriackim oraz na Morawach wprowadzono język polski do nauczania w szkołach podstawowych.

Zalążek polskiego ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim skupił się wokół PAWŁA STALMACHA (1824–1891) oraz „Tygodnika Cieszyńskiego", którego pierwszy numer ukazał się właśnie w 1848 roku. Oprócz Stalmacha redagowali go ANDRZEJ CIENCIAŁA (1825–1898) oraz przyszły burmistrz Cie-

Uroczysty pogrzeb żołnierzy poległych w walkach ulicznych z 7 maja 1849 roku we Wrocławiu. Format panoramiczny. Wojsko, niosąc pięć trumien, maszeruje obok ratusza. Na dolnym marginesie relacja z wydarzenia. Nr. 1465 Neu Ruppin nakładem Oehmigke & Riemschneider.

Pieczęć Zjazdu Słowiańskiego

szyna LUDWIK KLUCKI (1801–1877). Pismo nawoływało do wprowadzenia języka polskiego do szkół oraz urzędów. Ważnymi skupiskami polskiego życia były także tajne związki młodzieży, czyli *Złączenie Polskie* oraz *Czytelnia Polska*, których zadaniem było przede wszystkim krzewienie polskiej mowy i kultury.

W dniach 2–12 czerwca 1848 roku w Pradze odbył się *Zjazd Słowiański*, na który przybyli przedstawiciele narodów słowiańskich: Polacy, Słowacy, Ukraińcy, Serbowie, Chorwaci, Czesi oraz Rosjanie. Wśród deputowanych można było znaleźć wielu rewolucjonistów, w tym anarchistę MICHAIŁA BAKUNINA (1814–1876).

Zjazd w domyśle miał się stać przeciwwagą dla germańskich Zgromadzeń Narodowych. W czasie jego trwania ogłoszono *Manifest do narodów Europy*, w którym domagano się równouprawnienie narodów w państwie Habsburgów.

Na wypadki Wiosny Ludów na Śląsku Austriackim główny wpływ miały wydarzenia ze stolicy monarchii Habsburgów. W marcu 1848 roku we Wiedniu doszło do fali rozruchów podczas których stolicę opuścił symbol starego porządku Kongresu Wiedeńskiego kanclerz KLEMENS METTERNICH (1773–1859). Na Śląsk Cieszyński dość szybko dotarły informacje o fali protestów, co doprowadziło do aktywacji w pierwszej kolejności ludności niemieckojęzycznej, w przeważającej części inteligencji, szczególnie skupionej wokół *Demokratische Gesellschaft* (*Towarzystwo Demokratyczne*). Jednocześnie chłopi dostrzegli możliwość uzyskania swobód, przez co ogólnie wzrosły wśród nich nastroje antyfeudalne. Na Śląsku Opawskim w dużo bardziej stonowanej formie niż w Cieszyńskim odbyły się wiece i posiedzenia.

Reagując na nastroje społeczne cesarz FERDYNAND I HABSBURG (1793–1875) zapowiedział ogłoszenie konstytucji 25 kwietnia 1848 roku. Wprowadzała ona utworzenie dwuizbowego parlamentu oraz zgromadzeń stanów prowincjonalnych w poszczególnych krajach państwa. Konstytucja szybko jednak straciła ważność, w wyniku kontrakcji sił konserwatywnych.

Do Frankfurtu na obrady Zgromadzenia Narodowego z monarchii Habsburskiej wybrali się głównie posłowie wywodzący się z niemieckojęzycznych elit. Należeli do nich przedstawiciele szerokiego spektrum opcji politycznych. Jedyny Czech został wybrany zaś w pruskim Raciborzu i był nim ksiądz CYPRIÁN LELEK (1812–1883) z Hulczyna. Reprezentanci Śląska pojawili się także na otwartym 22 lipca 1848 roku we Wiedniu parlamencie austriackim.

Ostatecznie we wrześniu 1848 roku ogłoszono, a w listopadzie 1849 roku wprowadzono w monarchii habsburskiej ustawę uwłaszczeniową. W jej wyniku między innymi chłopi ze Śląska Cieszyńskiego oraz Opawskiego otrzymali na własność użytkowaną przez siebie ziemię w zamian za odszkodowanie, z którego sami pokrywali jedynie 1/3 wartości. Ustawa ta została jednak odwołana w 1851 roku.

W Cieszynie podczas jednego z wieców w październiku 1848 roku lekarz PAWEŁ OSZELDA (1823–1864) nawoływał do wsparcia rewolucji w stolicy monarchii habsburskiej, co też podchwyciła grupa ludności Bielska i Bogumina organizując się w zbrojne oddziały, które zostały na Morawach rozbite przez armię austriacką.

W monarchii habsburskiej zaczął się w kurs rozprężenia, a cesarz Austrii FERDYNAND I wydał manifest o wprowa-

dzeniu swobody druku i zniesieniu cenzury. Ostatecznie jednak cesarz musiał uciekać ze stolicy do Innsbrucku, a 2 grudnia 1848 roku abdykował na rzecz swojego bratanka FRANCISZKA JÓZEFA I (1830–1916). Premierem został zaś książę FELIX SCHWARZENBERG (1800–1852). Nowe władzy rozpoczęły dławienie rewolucji i powrót do starego porządku, co osiągnięto stosunkowo szybko.

Podobnie jak w Wiedniu, w Cieszynie także powołano Gwardię Narodową, która miała być gwarantem utrzymania wprowadzonych przez cesarza swobód obywatelskich.

Wiosna Ludów stała się na Śląsku Austriackim początkiem rzeczywistych podziałów etnicznych. 4 marca 1849 roku ogłoszono mocno biurokratyczno-wojskową konstytucję, w myśl której Śląsk Austriacki stawał się znowu krajem koronnym oddzielonym od Moraw. 30 grudnia 1849 roku ogłoszono zaś ordynację krajową, w wyniku której Śląsk Austriacki otrzymywał rząd krajowy i parlament stanowy.

W monarchii habsburskiej za wygranych Wiosny Ludów można uznać protestantów. Rozporządzenia cesarskie z lat 1848–1849 przyznawały wszystkim obywatelom, bez względu na wyznanie, swobody konstytucyjne. Oficjalnie zrezygnowano z używania określenia „akatolik” w odniesieniu do wyznawców protestantyzmu, a także nadano ewangelickim księgom metrykalnym moc prawną. Ostateczny efekt pojawił się jednak dopiero w 1861 roku, kiedy to wydano patent tolerancyjny przyznający protestantom równouprawnienie.

Ruch rewolucyjny lat 1848–1849 został ostatecznie zdławiony. Konserwatywny rząd wiedeński, wspierany przez arystokrację starał się za wszelką cenę utrzymać wiodącą rolę państwa. Już wiosną 1849 roku rozwiązano parlament, a potem stopniowo wycofywano się z reform. Ostatecznie patentem sylwestrowym z 1851 roku cesarz unieważnił konstytucję.

Wiosna Ludów mimo, że była procesem nie udanym w większym wymiarze, to doprowadziła do uruchomienia procesu zmian, które miały wpływ na całą Europę.

PT

Fotografia Pawła Oszelda

Poczet artystów śląskich #4
Jan Cybis

Pochodzący spod Głogówka malarz kapista Jan Cybis uważany jest za jednego z najważniejszych polskich twórców kultury w XX wieku.

Ojcem malarza był JOHANN CYBIS (1864–1930), a matką MARIA de domo HEIDA (1871–1904). Rodzina mieszkała we wsi Fröbel (pol. Wróblin) koło Oberglogau (Głogówek) w powiecie prudnickim i prowadziła tam sklep. Johann oraz Maria mieli czworo dzieci:

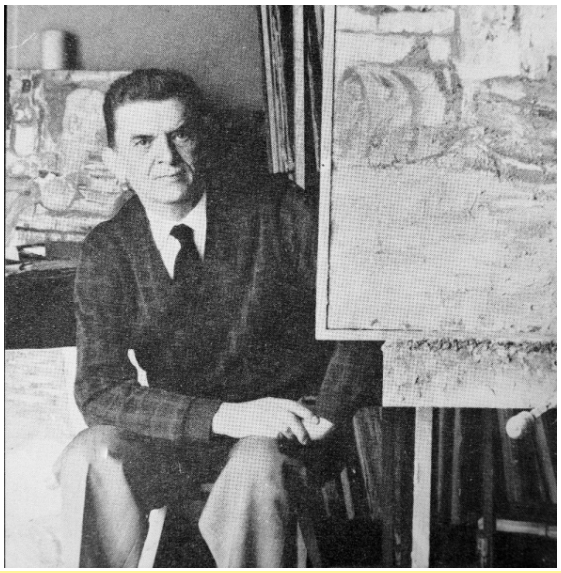
· Alois (1894–1957);
· Agnes (1896–1975);
· Johannes (Jan) (1897–1972);
· Robert (1898–1917).

W 1904 roku na gruźlicę zmarła Maria, a ojciec rodziny ożenił się z ANNĄ de domo GIGA, z którą miał pięć córek:

· Anna (1905–1992);
· Maria (1906–1993);
· Walburga (1908–1979);
· Franziska (1909–1991);
· Magdalena (1913–?).

W 1908 roku Johannes Cybis zaczął uczyć się w Królewskim Gimnazjum Katolickim w Glogau (Głogów), które ukończył maturą w 1916 roku. Następnie do zakończenia I wojny światowej służył w armii Cesarstwa Niemieckiego. W 1919 roku Johannes rozpoczął studia na wydziale prawniczym Uniwersytetu Wrocławskiego, które szybko porzucił i rozpoczął naukę w *Akademie für Kunst und Kunstgewerbe* we Wrocławiu (*Akademii Sztuki i Rzemiosła Artystycznego*), gdzie jego nauczycielem był niemiecki ekspresjonista i członek słynnej grupy malarskiej *Die Bücke* OTTO MÜLLER (1874–1930). Po plebiscycie w 1921 roku Cybis przeniósł się do Krakowa, gdzie rozpoczął studia na tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych. Wtedy też przyjął polskie obywatelstwo i zmienił imię na Jan.

W Krakowie Cybis poznał uznanych polskich artystów: JÓZEFA MEHOFFERA (1869–1946), IGNACEGO PIEŃKOWSKIEGO (1877–1948) oraz JÓZEFA PANKIEWICZA (1866–1940), z którymi zaczął

Jan Cybis. Ze zbiorów Biblioteki i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, fot. Witold Węgrzyn

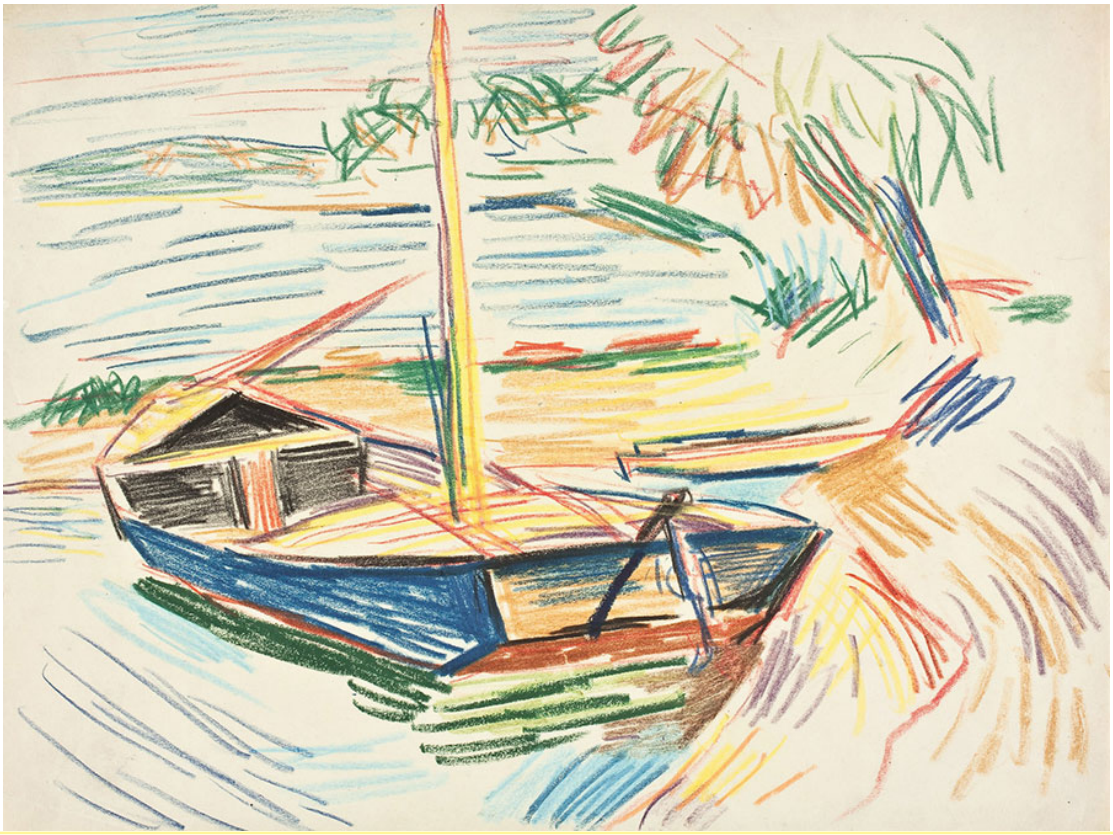
Ze zbiorów Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu

współpracować. W 1924 roku grupa dziesięciu studentów Pankiewicza, do której należał Cybis oraz jego żona malarka HANNA RUDZKA (1897–1988) zawiązała tak zwany *Komitet Paryski* i udała się do Paryża. Kapiści, jak sami siebie nazywali, zamiast planowanego miesiąca, pozostali w stolicy Francji dziesięć lat.

Cybis z żoną wrócił do Polski dopiero w latach 30. XX wieku i po krótkim pobycie w Warszawie zamieszkał od 1934 roku w Krakowie, gdzie oprócz malowania obrazów, redagował czasopisma poświęcone sztuce oraz spełniał się w edukacji artystycznej nowego pokolenia artystów i nauczycieli plastyki. Wybuch II wojny światowej zastał Cybisa w stolicy Małopolski, gdzie trafił najpierw pod okupację radziecką a następnie nazistowską. Podczas wojny rozstał się ze swoją żoną, a później związał z malarką HELENĄ ZAREMBĄ (1911–1986), która w 1941 roku urodziła mu pierwszego syna imieniem Jacek. W tym czasie mieszkali oni w Krzemieńcu na Wołyniu. W obawie o własne życie wyjechali do Warszawy, gdzie przeżyli powstanie, w wyniku którego stracili niemal cały dobytek.

Po wojnie Cybis wraz z rodziną osiadł w Warszawie, gdzie urodził się Jan, jego drugi syn. W 1946 roku Cybis po 22 latach odwiedził swą rodzinną miejscowość.

Malarz zaangażował się w życie kulturowe stolicy, między innymi poprzez redagowanie czasopism artystycznych czy nauczanie w stołecznej *Akademii Sztuk Pięknych*. Zderzenie Cybisa z socreali-

Łódka, Kazimierz Dolny nad Wisłą, 1921 rok. Ze zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu

zmem było trudne, a artysta odżył dopiero w czasie odwilży gomułkowskiej. W latach 1955–1957 prowadził pracownię malarstwa w sopockiej, a następnie gdańskiej *Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych*.

W 1957 roku otrzymał propozycję zostania prezesem *Zarządu Głównego Związku Polskich Artystów Plastyków*, na co przystał, nadal wykładając na *Akademii Sztuk Pięknych*. Jan Cybis zmarł 13 grudnia 1972 roku, a jego doczesne prochy złożone zostały na Cmentarzu Powązkowskim.

Twórczość Cybisa zyskała szerokie uznanie w Polsce i za granicą. W latach 1976–1993 *Muzeum Śląska Opolskiego* w Opolu, które dysponuje największym zbiorem prac artysty zorganizowało na zamku w Głogówku wystawę stałą jego prac. Od 2000 roku wystawa ta została przeniesiona do galerii Muzeum w Opolu. Zbiór opolski liczy 86 obrazów oraz około 900 szkiców i studiów wykonanych temperą. Od 1973 roku przyznawana jest ustanowiona przez Okręg Warszawski ZPAP Nagroda im. Jana Cybisa dla młodych artystów.

Sztuka Cybisa kształtowała się pod wpływem malarstwa francuskiego, szczególnie PIERRE BONNARDA (1867–1947) oraz PAULA CEZANNE (1839–1906). Kapiści, w tym Cybis, skupiali się na martwych naturach i pejzażach, uważając, że *kolor na płótnie powstaje dopiero przez kontrast z innymi kolorami,* jak pisał Cybis, który był głównym teoretykiem grupy nazywanym Janem Kapistą lub wielkim panem polskiego malarstwa.

PT

Zbiory stowarzyszenia

Szkic „Kudowa”

Uzdrowisko Kudowa Zdrój znane jest powszechnie ze słynnego hasła Kudowa leczy serce i koi nerwy i dzisiaj zachwyca kuracjuszy piękną naturą, Parkiem Zdrojowym i Pijalnią Wód Mineralnych.

Numer inwentarzowy	Obiekt	Materiał/Technika	Wymiary
S 2025-001	**Szkic „Kudowa”**	**Papier**	**10,9×17,5 cm**

Łagodny klimat atlantycki i odkryte pod koniec XVI wieku (ok. 1580 roku) źródła o silnym działaniu mineralnym i kwaśnym sprawiły, że okolica szybko stała się znana z właściwości leczniczych. Pierwsza osada znana ze źródeł (1354 rok) nosiła nazwę czeską *Lipolitov*. Miejscowość i okolica na przestrzeni wieków znalazły się pod panowaniem Czech, Polski, Habsburgów, Hohenzollernów, Rzeszy Niemieckiej, Republiki Weimarskiej oraz III Rzeszy, aby na końcu znaleźć się w Polsce.

Przed XVIII wiekiem osada zmieniała nazwę na Cudoba, a do XIX wieku funkcjonowała jako Cudowa od słowa *chudoba* czyli *ubogie mienie*. W drugiej połowie XIX wieku pojawiła się obecna nazwa – Kudowa, która łączyła nie tylko samo uzdrowisko ale i okoliczne Ober-Kudowa i Nieder-Kudowa.

Uzdrowisko powstało najprawdopodobniej w XVI wieku jako *Cermenske Lazne*, choć z prawdziwego zdarzenia stało się nim dopiero w czasach wojny trzydziestoletniej, kiedy to okolica należała do naczelnego dowódcy wojsk cesarskich ALBRECHTA VON WALLENSTEINA (1583–1634). Rozwój uzdrowiska wiązał się z budową pierwszych urządzeń zdrojowych i okolicznym tkactwem. W 1783 roku Kudowa została zakupiona przez grupę lekarzy i od tego czasu rozpoczęła się prawdziwa historia uzdrowiska, która przyspieszyła jeszcze w XIX wieku wraz z rozbudową miejscowości, połączeniem kolejowym oraz budową zaplecza uzdrowiskowego.

Rudowa.

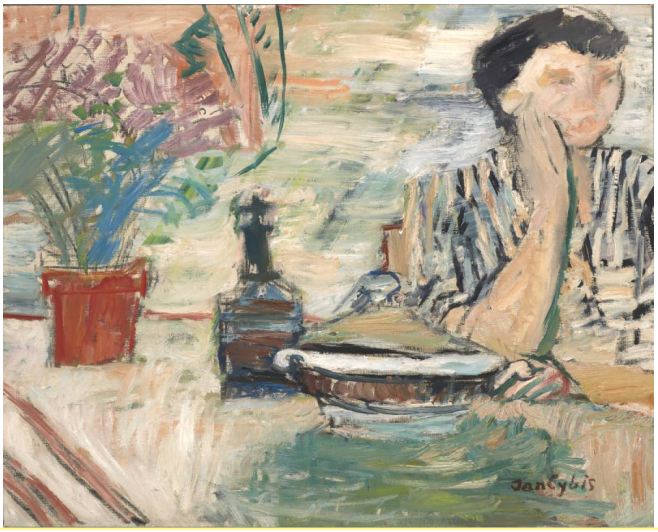
Galeria prac Jana Cybisa

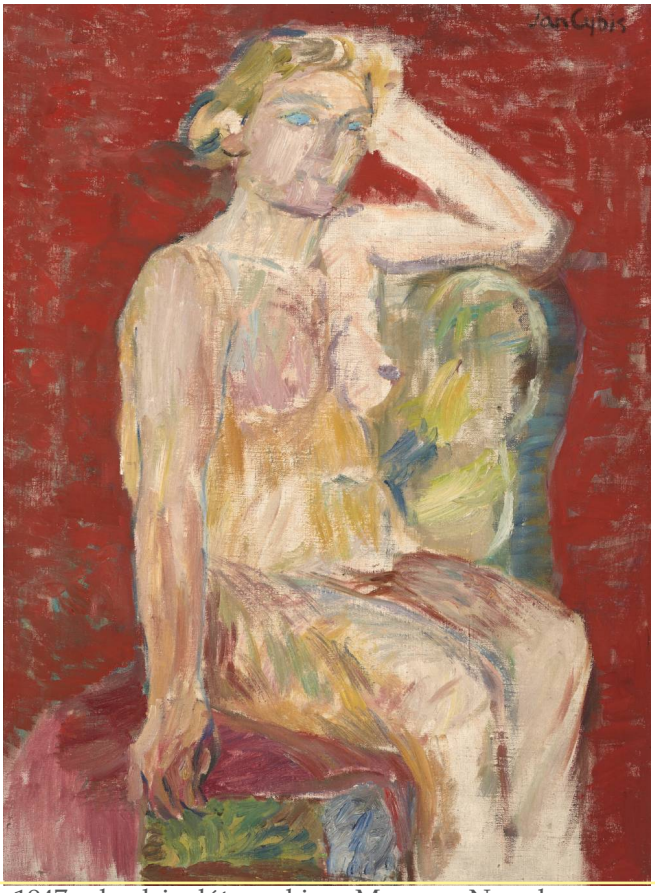
Wystawa stała prac Jana Cybisa w Galerii Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu

Kury w koszyku, 1940 rok. Źródło: Sopocki Dom Aukcyjny

Kobieta przy stole, 1957 rok, olej, płótno, zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie

Akt kobiecy, 1947 rok, olej, płótno, zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie

William Butler Yeats
"Kole zegródek wikliny"

Wiersz jednego z najważniejszych poetów angielskojęzycznych Williama Butlera Yeatsa (1865–1939) „Opodal ogrodów wikliny" („Down By the Salley Gardens„).

Down by the salley gardens my love and I did meet;
She passed the salley gardens with little snow-white feet.
She bid me take love easy, as the leaves grow on the tree;
But I, being young and foolish, with her would not agree.

In a field by the river my love and I did stand,
And on my leaning shoulder she laid her snow-white hand.
She bid me take life easy, as the grass grows on the weirs;
But I was young and foolish, and now am full of tears.

Kole zegródek wikliny z frelką trefić żech sie mioł:
I przelazły przez charpańcie jej szłapki śnieżnobiołe,
Chciała, bych se liboł cołkiem leko, jak strōm listki rodzi,
A joł buł młodi i gupi, nie chcioł ech sie na to zgodzić.

W polu nad żbluchatą rzyką z moją lubą stoł żech,
A łona słożyła mi na ramiōnach swe rynce śnieżnobiołe,
Chciała, bych żywobyci broł leko, jak trŏwa na grobli rośnie,
Ale joł buł młodi i gupi, a tera rycza potwornie.

Rezerwat przyrody „Góra Ślęża”

Rezerwat przyrody „Góra Ślęża” jest częścią Ślężańskiego Parku Krajobrazowego i podlega nadleśnictwu Miękinia.

Powierzchnia	161,43 ha
Położenie	Województwo dolnośląskie/ Gmina Sobótka
Mezoregion / Makroregion	Masyw Ślęży
Rodzaj rezerwatu	Leśny
Typ rezerwatu	Fitocenotyczny
Podtyp rezerwatu	Zbiorowisk leśnych
Data utworzenia	15 lutego 1954
Powierzchnia	M.P. z 1954 r. nr 22, poz. 361

Ślęża – widok z Wieżycy. Źródło: Adam Dziura/wikimedia.commons

Rezerwat *Góra Ślęża* został założony pod nazwą *Góra Sobótka-Ślęż* i początkowo obejmował rejon wynoszący 142,70 ha. W 2003 roku został on powiększony, a jego nazwa została zmieniona na obecną. Celem ochronnym rezerwatu, jest zachowanie względów naukowych, przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych samotnego szczytu Góry Ślęży.

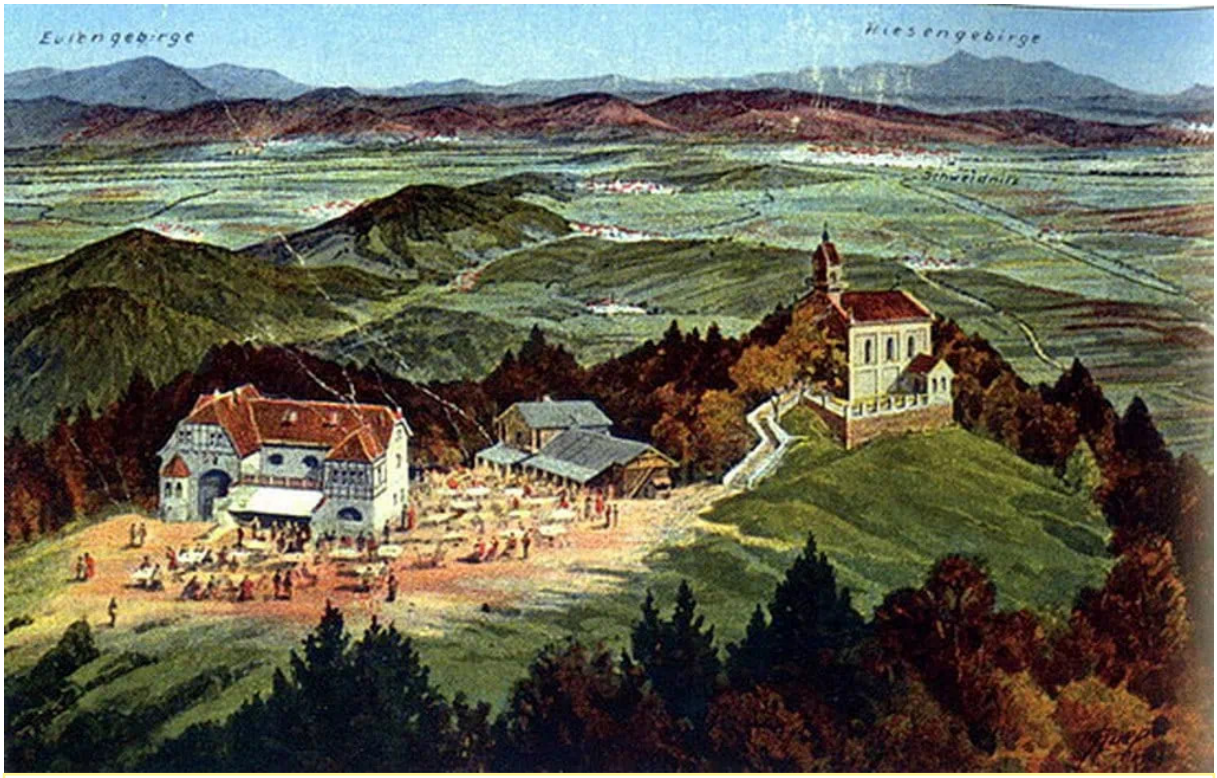
Ślęża to najwyższe wzniesienie Masywu Ślęży i całego Przedgórza Sudeckiego. Zbudowana jest głównie ze skał pochodzenia wulkanicznego typu granit oraz gabra (głębinowe skały zasadowe o średniej lub grubej ziarnistości), a także ze skał osadowych, podmorskich bazaltów, serpentynitów oraz perydotytów i liczy 718 m n.p.m.. W rezerwacie ciekawymi elementami są obiekty geologiczne, takie jak Skalna Perć, Skały Husyckie, Zbójnickie Skały, Wiszące Skały i Olbrzymki oraz skałki gabrowe z rzadkimi gatunkami porostów, mchów i wątrobowców.

Ślęża pokryta jest podłożem kwaśnym, co spowodowało wykształcenie się niewielkiej liczby zbiorowisk leśnym, wśród których dominującym są warianty kwaśnej buczyny – około 80%. Szczytowe partie Ślęży porośnięte są naturalnym lasem bukowym i bukowo-świerkowym, który tworzy:

· uboga, kwaśna buczyna górska *Luzulo-Fagetum*;
Jest to forma typowa (buk zwyczajny *Fagus sylvatica* z niewielką domieszką jawora *Acer pseudoplatanus* i świerka pospolitego *Picea abies*) lub naskalna, gdzie podłoże tworzą gołoborza gabrowe (buk zwyczajny, jarzębina pospolita *Sorbus aucuparia* i brzoza brodawkowata *Betula pendula*, towarzyszą im sosna zwyczajna *Pinus sylvestris* i dąb bezszypułkowy *Quercus petraea*) – charakteryzuje się karłowatymi, niskimi drzewami.
· żyzna buczyna sudecka *Dentario enneaphylli-Fagetum*;

Występuje na pewnych fragmentach wschodnich stoków Ślęży (buk zwyczajny, jawor, wiąz górski, a w runie szczyr trwały *Mercurialis perennis*, gajowiec żółty *Galeobdolon luteum*, przytulia wonna *Galium odoratum*, kopytnik pospolity *Asarum europaeum*).

W rezerwacie znajduje się kilka pomników przyrody, w tym dwa klony jawory. W okolicy zidentyfikowano w sumie 181 gatunków roślin nasiennych i 12 gatunków paprotników (2 gatunki skrzypów i 10 gatunków paproci z dominującą pa-

Widok na Śnieżkę z XIX wieku

protką pospolitą), a także 200 gatunków mchów i 70 gatunków wątrobowców, 47 gatunków śluzowców i 78 gatunków porostów.

Fauna tego obszaru jest typowa. Występują gatunki pospolite, takie jak sarny (*Capreolus*), jelenie (*Cervus*), lisy rude (*Vulpes vulpes*), jeże (*Erinaceus*), a także popielice szare (*Glis glis*), orzesznice leszczynowe (*Muscardinus avellanarius*), ryjówki górskie (*Sorex alpinus*). Licznie występują nietoperze, takie jak mopek zachodni (*Barbastella barbastellus*) czy karlik malutki (*Pipistrellus pipistrellus*). Pod względem ornitologicznym Masyw Ślęży jest stosunkowo bogaty, między innymi w takie gatunki jak mysikróliki (*Regulidae*), paszkoty (*Turdus viscivorus*), kwiczoły (*Turdus pilaris*), sowy (*Strigiformes*).

Ślęża w dawnych wiekach była miejsce kultowym, a obecnie na jej szczycie znajduje się Kościół Nawiedzenia NMP, Dom Turysty im. Romana Zamorskiego, krzyż milenijny, wieża telewizyjna i widokowa (12 metrów wysokości). Ze zboczy spływa wiele (łącznie około 90) źródeł (między innymi Beyera, Święte, św. Anny oraz św. Jana) i cieków wodnych, wydrążono także w niej liczne sztolnie. Na szczycie znajduje się kilka kamiennych posągów.

Życie polityczne na Śląsku pruskim w XIX i na początku XX wieku

Zorganizowane życie polityczne najpierw w Prusach, a potem w Cesarstwie Niemieckim zaczęło się dopiero po Wiośnie Ludów. Dość szybko jednak przybrało formę zorganizowaną i stało się ważną częścią życia społecznego, tak całego kraju, jak i Śląska.

O zorganizowanym życiu politycznym w Prusach nie może być mowy przed Wiosną Ludów (1848–1849), gdyż w systemie prowincjonalnym i rejencyjnym, rolę przewidzianą dla polityków pełnili urzędnicy państwowi. Wydarzenia europejskie zwane Wiosną Ludów obudziły zainteresowanie sprawami politycznymi i doprowadziły ostatecznie, mimo klęski zmian samej Wiosny Ludów, do wytworzenia się podstaw systemu politycznego.

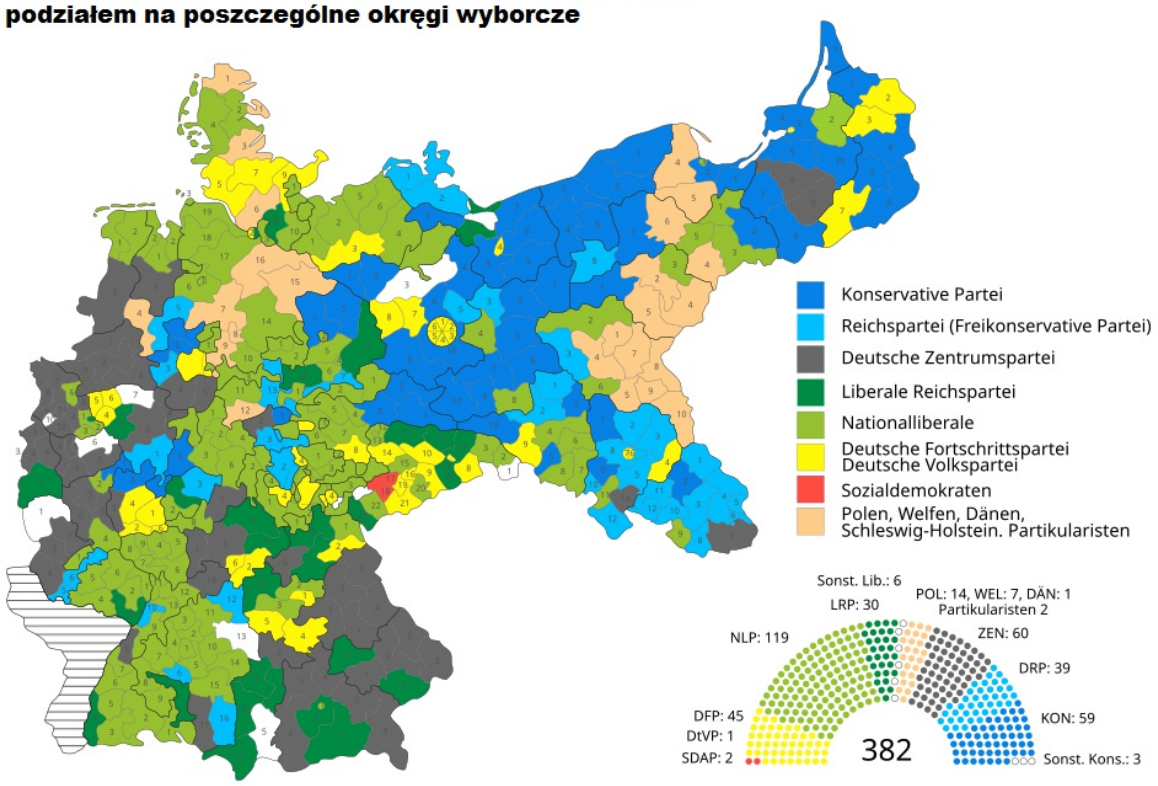
Na okres po Wiośnie Ludów przypada czas tworzenia się pierwszych partii politycznych na Śląsku. Były one początkowo organizacjami amatorskimi i chimerycznymi. Warunkiem ich powstania była rejestracja sądowa, a ich działalność polegała głównie na działaniach propagandowych związanych z wyborami kandydatów popieranych przez daną partię.

Na Śląsku pierwsze kluby polityczne powstały w Breslau (Wrocław). Jednym z pierwszych był *Demokratischer Club*, w który angażowała się inteligencja oraz drobnomieszczaństwo. Innymi były *Volksverein*, którego członkowie, głównie burżuazja i urzędnicy, optowali za monarchią konstytucyjną oraz uwłaszczeniem chłopów za odszkodowaniem oraz *Konstitutionelle Zentralverein*, którego członkowie szukali porozumienia z władzami. Należała do niego bogata burżuazja, inteligencja i właściciele ziemscy. Dość szybko, dość dużą popularność zdobył również Związek Robotniczy (*Arbeiterverein*).

31 stycznia 1850 roku pruska konstytucja wprowadzała ustrój monarchii konstytucyjnej, a wybory do *Landtagu* (sejmu pruskiego) przybrały charakter trójklasowy, dwustopniowy oraz jawny. W 1853 roku wprowadzono ordynację wyborczą, dzięki której głosować mogli mieszczanie płacący podatki. Okres ten to chwilowy zanik powszechnej myśli politycznej, która z zorganizowanych ram skupiła się na resursach czyli klubach towarzyskich dysponujących własnym lokalem. We Wrocławiu istniał *klub demokratyczny* oraz prorządowy *klub konstytucyjny*.

Pod koniec lat 50. XIX wieku zauważalna stała się liberalizacja, która doprowadziła do ponownego ożywienia się działalności politycznej. Już po 1850 roku zaczęły kształtować się partie polityczne, jednak dopiero po Zjednoczeniu Niemiec w 1871 roku i przyjęciu konstytucji Związku Północnoniemieckiego z 1867 roku, w której wprowadzano czteroprzymiotnikową ordynacje wyborczą (to system wyborczy, w którym wyborcy oddają jeden głos preferencyjny na kandydatów, a mandaty są przydzielane proporcjonalnie do liczby uzyskanych głosów), zaczęły one odgrywać większą rolę. Sejm wybierany był w głosowaniu powszechnym, bezpośrednim i jawnym przez mężczyzn, którzy ukończyli 25. rok życia (bierne prawo wyborcze otrzymywano od 30. roku życia). Należy jednak zaznaczyć, że nie wszystkie państwa wchodzące w skład Związku przyjęły takie prawo wyborcze. W Prusach na przykład nadal obowiązywało trójklasowe prawo wyborcze. Do ogólnoniemieckiego *Reichstagu* na mocy wyborów dostawały się

Wyniki wyborów do Reichstagu z 3 marca 1871 roku z podziałem na poszczególne okręgi wyborcze

osoby, które w swoich okręgu wyborczym osiągnęły w pierwszej turze bezwzględną większość głosów lub w drugiej turze pokonały swojego oponenta.

W latach 60. XIX wieku we wsiach Środkowego i Dolnego Śląska dominowali konserwatyści, natomiast w większych miastach lewicoliberalna *Deutsche Fortschrifts Partei*. Założona została ona w 1861 roku przez MAXA VON FORCKEBECKA (1821–1892). W zachodniej części Śląska szczególna popularnością cieszyli się kandydaci Partii Konserwatywnej.

Przełomową datą okazał się 1871 rok i zjednoczenie Cesarstwa Niemieckiego, choć dla Śląska w kwestiach polityczno-prawnych niewiele się zmieniło. Ta największa pod względem obszaru prowincja Królestwa Prus pozostała przy trzyklasowej, stanowej Izbie Poselskiej (*Abgeordneten Haus*). Powstały w 1871 roku jednoizbowy *Reichstag* liczył 397 posłów, a sam Śląsk został podzielony na 35 jednomandatowych okręgów wyborczych:

· rejencja wrocławska – 13 mandatów;
· rejencja opolska – 12 mandatów;
· rejencja legnicka – 10 mandatów.

W okresie pierwszych wyborów z 1871 roku nie istniały jeszcze partie polityczne sensu stricto, a raczej były to luźne stronnictwa polityczne oparte na autorytecie jednej osoby lub grupy osób. Wiele z nich powstawało tylko na okres wyborów pod postacią komitetów wyborczych, których zadaniem było finansowanie oraz organizacja kampanii wyborczej kandydata.

Do najważniejszych ugrupowań politycznych istniejących w Cesarstwie Niemieckim zaliczyć trzeba:

· Niemiecką Partię Narodowo-Liberalną (*Nationalliberale Partei*), grupującą część inteligencji oraz sfer finansowo-przemysłowych. Partia ta optowała za liberalnym państwem prawa i popierała zagraniczną politykę prowadzoną przez kanclerza OTTO VON BISMARCKA (1815–1898);
· Niemiecką Partię Rzeszy (*Deutsche Reichspartei / Freikonservative Partei*) złożoną z wolnych konserwatystów oraz kręgów agrarno-przemysłowych;
· Niemiecką Partię Konserwatywną (*Deutschkonservative Partei*), która została utworzona w 1876 roku i złożona była z kół agrarnych. Miała silne oparcie w Prusach. Sprzeciwiała się polityce Rzeszy i domagała się powrotu monarchii absolutystycznej;
· Partię Postępową (*Deutsche Fortschrifts Partei*), której przewodził EUGEN RICHTER (1838–1906) o lewicowo-liberalnych poglądach. Powstała ona w 1861 roku i w latach 60. XIX wieku cieszyła się dużym poparciem na Śląsku;
· Centrum (*Deutsch Zentrum Partei*), która gromadziła opozycję (Koła Polskie, Welfów, Duńczyków, autonomistów alzackich). Została reaktywowana po zjednoczeniu Niemiec. Jej członków łączyła walka o zachowanie własnej tożsamości narodowej i wyznaniowej. Bronili konstytucji pruskiej z 1850 roku oraz nawoływali do umieszczenia artykułów prokatolickich w nowej konstytucji, przeciwstawiając się protestanckiej polityce Prus;
· Socjaldemokrację (*Sozialdemokraten*), która została utworzona podczas zjazdu w Gothcie w 1875 roku;
· Partię Imperialno-Liberalna (*Liberale Reichspartei*);
· Partie Robotnicze, wywodzące się między innymi z *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein* (Powszechnego Niemieckiego Związku Robotników), założonego przez wrocławianina FERDINANDA LASSALLE (1825–1864).

Parlament nie miał właściwie większego wpływu na władzę wykonawczą, więc trudno mówić w przypadku Cesarstwa Niemieckiego o systemie parlamentarnym, w którym większość wyłania odpowiedzialną przed parlamentem egzekutywę. Realnymi wpływami na rządy w państwie dysponowały korporacje przemysłowe i zbrojeniowe. Należy jednak podkreślić, że mimo wszystko było to państwo liberalne i ściśle praworządne, a sama jednostka nie była narażona na samowolę władz.

Na Śląsku w pierwszych wyborach parlamentarnych zdecydowanym zwycięzcą okazała się konserwatywna Niemiecka Partia Rzeszy (Wolna Partia Konserwatywna). Pod względem politycznym domagała się ona ochrony kulturowych, politycznych oraz gospodarczych interesów pruskiego protestantyzmu i junkrów. Wyraźnie sprzeciwiała się konstytucjonalizmowi oraz podziałowi władzy i popierała kanclerza Bismarcka. Partia ta powstała w 1866 roku jako odłam *Pruskiej Partii Konserwatywnej*, początkowo jako *Wolne Stowarzyszenie Konserwatywne* pod przywództwem górnośląskiego hrabiego EDUARDA GEORGA VON BETHUSY-HUCA (1829–1893). Czasami partię tę nazywano *śląską*.

Członkami tej partii było wiele wpływowych osób pochodzących lub działających na Śląsku czyli między innymi urodzony w meklemburskim Neustrelitz a mający swe dobra między innymi niedaleko Oleśnicy WILHELM VON KARDORFF

Eduard Georg von Bethusy-Huc w „Daheim-Kalender" z 1895 roku

(1828–1907), urodzony we Wrocławiu prawnik KARL RUDOLF FRIEDRICH (1827–1890), książę Żmigrodu HERMANN VON HATZFELDT (1848–1933), książę KARL MAX VON LICHNOVSKY (1848–1933), junkier WILLIBALD VON DIRKSEN (1852–1928), prawnik KARL RUDOLF FRIEDENTHAL (1827–1890) oraz pruski oficer EDUARD VON LIEBERT (1850–1934), który pochodził z szanowanej śląskiej familii.

W niektórych śląskich okręgach wygrała Niemiecka Partia Narodowo-Liberalna oraz Niemiecka Partia Postępowa. Spore sukcesy odniosło także *Centrum*, kierowane przez LUDWIKA WINDHORSTA (1812–1891), a na Śląsku przez EDWARDA MÜLLERA (1818–1895), jednego z najbogatszych ludzi w Niemczech FRANZA VON BALLESTREMA (1834–1910) oraz hrabiego FRIEDRICHA PRASCHMA (1833–1909). Wielu polskich działaczy blisko współpracowało z *Centrum*: KAROL MIARKA STARSZY (1825–1882), ADAM NAPIERALSKI (1861–1928) czy ksiądz JAN KAPICA (1866–1930).

Konserwatyści na Śląsku mieli swe oparcie przede wszystkim w dwóch silnych i bogatych rodach junkierskich: Strachwitzach [HYACINTH VON STRACHWITZ-SUSTKY (1835–1871)] oraz Hohenlohe-Ohringen [CHRISTIAN KRAFT ZU HOHENLOHE-OEHRINGEN (1848–1926)]. Posłowie ci w dużej części kupowali głosy wyborców i traktowali swoje uczestnictwo w *Reichstagu* jako hobby. Duży sukces odniosła *Nationallibe-rale Partei*, której sztandarową postacią na Śląsku był ANGEL.

W 1872 roku wprowadzono nową *Kreisordnung* (ordynację powiatową) określającą obowiązki i uprawnienia władz powiatowych, co w pewnym stopniu ograniczyło wpływ właścicieli ziemskich. Powstały sejmiki prowincjonalne jako organ samorządowy oraz Wydział Prowincjonalny jako organ wykonawczy. W 1891 roku wprowadzono funkcje sołtysów oraz zarządów gmin.

W 1876 roku wprowadzono z kolei nową *Provinzialordnung* (ordynację prowincjonalną) tworzącą nowe instytucje władzy prowincjonalnej, które zastąpiły dotychczasowe *Provinzionalstände* (Stany Prowincjonalne).

Jednym z największych minusów systemu wyborczego w Cesarstwie Niemieckim był brak uwzględnienia wzrostu demograficznego w podziale na okręgi wyborcze. W 1871 roku na jeden okręg przypadało średnio 100 000 mieszkańców. Podział na okręgi nie uległ zmianie aż do ostatnich wyborów w 1912 roku. W ten sposób dynamicznie rozwijające się pod względem demograficznym obszary Górnego Śląska, nie mogły liczyć na więcej mandatów.

Oprócz partii politycznych istniały także i inne formy działalności i grupy interesów, które wpływały w mniejszym lub większym stopniu na życie polityczne Cesarstwa Niemieckiego.

Niewątpliwie ogromnym wpływem w zmilitaryzowanym państwie dysponowały *Kriegervereine* czyli stowarzyszenia kombatanckie. Powstawały one już w pierwszej połowie XIX wieku, ale dopiero po zjednoczeniu Niemiec zyskały masową popularność stając się ostoją konserwatyzmu skierowanego przeciwko socjaldemokracji. W 1900 roku założono *Kyffhäuserbund*, który jednoczył i reprezentował niemal wszystkie lokalne stowarzyszenia kombatanckie. W październiku 1913 roku *Kyffhäuserbund* liczył 2 837 944 członków.

Typowy plakat wyborczy z przełomu XIX i XX wieku

Dużymi wpływami dysponowały *Deutsche Kolonialgesellschaft* (Niemieckie Towarzystwo Kolonialne) oraz utworzona w 1888 roku Niemiecka Liga Morska.

Ta pierwsza grupowała wpływowych ludzi: naukowców, podróżników, wojskowych i urzędników i w 1914 roku liczyła 42 000 członków. Ta druga w najlepszych latach miała około miliona członków.

Także kościoły chrześcijańskie miały duży wpływ na kształtowanie się postaw politycznych. W kościele katolickim pierwsze skrzypce grał przede wszystkim biskup wrocławski i kanonik katedry wrocławskiej w latach 1857–1860 BERNHARD BOGEDEIN (1810–1860). Później w okresie *Kulturkampfu*, najważniejszym politykiem katolickim został biskup, a następnie kardynał GEORG KOPP (1837–1914).

Na Górnym Śląsku dość szybko dominującą partia stało się *Centrum*. Wzrost popularności oraz znaczenia tej partii związany był z dwoma głównymi czynnikami. Po pierwsze z obroną interesów katolików wobec represji *Kulturkampfu*, a po drugie z osobą grafa Franza von Ballestrema, który był bardzo popularny wśród górnośląskich wyborców. Nie bez znaczenia było także wydawanie przez *Centrum* opiniotwórczej „Schlesische Volkszeitung". Popularność *Centrum* stopniała po tym, jak Polacy zaczęli od 1903 roku wystawiać własnych kandydatów do wyborów.

W czasie pierwszych wyborów na 3 707 167 mieszkańców Prowincji Śląskiej 694 918 dysonowało prawem głosu. Przed wybuchem I wojny światowej w wyborach z 1912 roku na 5 225 919 mieszkańców było 1 052 257 wyborców. Od 1871 do 1918 roku odbyło się 13 wyborów ogólnoniemieckich. Ich wyniki pozwalają dostrzec wiele faktów dotyczących życia na

Okręg wyborczy	1871	1874	1877	1878	1881	1884	1887	1890	1893	1898	1903	1907	1912
Rejencja opolska													
Bytom/Tarnowskie Góry	RP	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	P	P
Głubczyce	NL	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Katowice/Zabrze	RP	C	C	RP	C	C	C	C	C	C	P	P	P
Kluczbork/Olesno	RP	RP	RP	RP	C	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK
Lubliniec/Toszek-Gliwice	RP	RP	C	C	C	C	C	C	C	C	C	P	C
Niemodlin/Grodków	RP	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Nysa	RP	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Opole	K	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	P	P
Prudnik	RP	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Pszczyna/Rybnik	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	P	P
Racibórz	RP	RP	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Strzelce Opolskie/Kożle	RP	RP	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C

Rejencja legnicka													
Zielona Góra, Kożuchów	RP	RP	RP	RP	NL	NPL	RP	NPL	LPL	LPL	LPL	NPK	SPD
Żagań, Szprotawa	RP	NL	NL	NL	ZL	NPL	RP	NPL	LPL	LPL	LPL	NPK	NPK
Głogów	K	NL	NL	NL	ZL	NPL	NPL	NPL	LPL	LPL	LPL	LPL	LPL
Lubin, Bolesławiec	NL	bezpartyjny	RP	RP	NL	NPL	NPL	NPL	LPL	LPL	NPK	LPL	LPL
Lwówek Śląski	K	NL	NL	RP	RP	NPL	PNL	NPL	NPK	LPL	LPL	LPL	LPL
Legnica, Złotoryja	NL	NL	NL	NL	ZL	NPL	NPL	NPL	LPL	LPL	LPL	LPL	LPL
Kamienna Góra, Jawor, Bolków	NL	NL	NL	NL	NL	NPL	NPL	NPL	LPL	LPL	LPL	LPL	niewybrany
Złotoryja, Jelenia Góra	NL	NL	NL	NL	ZL	NPL	NPL	NPL	LPL	LPL	LPL	LPL	LPL
Zgorzelec, Lubań	NPP	NPP	NL	NL	ZL	NPL	NPL	NPL	LPL	LPL	LPL	LPL	SPD
Rothenburg, Hoyerswerda	K	K	NPK	NPK	NPK	NPL	RP	RP	RP	RP	RP	PNL	RP

Rejencja wrocławska													
Góra, Ścinawa, Wołów	K	NL	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK
Milicz, Trzebnica	RP	RP	RP	RP	RP	RP	RP	RP	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK
Oleśnica, Syców	RP	RP	RP	RP	RP	RP	RP	RP	RP	RP	RP	NPK	RP
Namysłów, Brzeg	NPP	NPP	NPP	NL	ZL	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK
Oława, Strzelin, Niemcza	RP	RP	RP	RP	ZL	RP	RP	NPL	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK
Wrocław-Wschód	NPP	NPP	NL	SAP	SAP	SAP	NPK	SAP	SPD	SPD	SPD	RP	SPD
Wrocław-Zachód	NPP	NPP	NPP	NPP	SAP	SAP	SAP	NPL	SPD	SPD	SPD	LPL	SPD
Wrocław (okolice), Środa Śląska	RP	RP	RP	RP	RP	RP	RP	C	NPK	NPK	NPK	NPK	NPK
Świdnica, Strzegom	K	K	NL	NL	RP	RP	RP	NPL	LPL	NPK	NPK	NPK	SPD
Wałbrzych	RP	RP	RP	RP	RP	NPL	PNL	NPL	SPD	SPD	SPD	SPD	SPD
Dzierżoniów, Nowa Ruda	NL	NL	SAP	RP	C	C	C	C	SPD	C	SPD	C	SPD
Kłodzko, Bystrzyca Kłodzka	RP	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Ząbkowice Śląskie, Ziębice	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C

K – Konserwatyści; NL – Narodowi Liberałowie, P – Ruch Polski; RP – Partia Rzeszy; C – Centrum; NPP – Partia Postępowa, SAP – Socjalistyczna Partia Pracy, NPK – Niemiecka Partia Konserwatywna; ZL – Zjednoczenie liberalne, NPL – Niemiecka Partia Liberalna, PNL – Partia Narodowa-Liberalna, LPL – Liberalna Partia Ludowa, SPD – Niemiecka Partia Socjalistyczna

HISTORIA ŚLĄSKA
SEMPER SILESIANA

Śląsku. Jednym z nich jest linia podziału pomiędzy Śląskiem Dolnym a Górnym. Górny Śląsk wyrósł na bastion partii *Centrum* (według spisów narodowych przed wybuchem I wojny światowej aż około 90% mieszkańców Górnego Śląska było katolikami), natomiast na Dolnym Śląsku z czasem coraz większe poparcie zdobywali socjaldemokraci. Na Górnym Śląsku ruch ten zdobył pewne poparcie (w 1890 roku założono pierwszą komórkę SPD w Raciborzu), szczególnie w czasie lat 1889–1891, kiedy to nastąpił dynamiczny wzrost cen produktów spożywczych, który szczególnie ciężko uderzył w niższe warstwy społeczne, w tym robotników. Wśród najpopularniejszych polityków SPD na Górnym Śląsku byli AUGUST WINTER (1865–1921) oraz FRANCISZEK MORAWSKI (1847–1906) z PPS zp.

PT

Winieta „Deutsche Kolonialzeitung", organu prasowego Deutsche Kolonialgesellschaft

Bibliografia

· Galas, Alicja; Galas, Artur: Dzieje Śląska w datach, Wrocław 2001.
· Czapliński M.; Kaszuba, E.; Wąs, G.: Historia Śląska, Wrocław 2002
· Herzig, Arno: Śląsk i jego dzieje, Wrocław: Wydawnictwo Via Nova, 2012
· Historia Górnego Ślaska, red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, Gliwice 2011.
· Schlesien und Schlesier, red. J. Bahlcke, München, 2004.
· https://wachtyrz.eu/przemiany-ideologiczne-polityczne-narodowosciowe-na-gornym-slasku-1871-1922-cz-1

Rok	Konserwatyści	Partia Rzeszy	Centrum	Narodowi Liberałowie	Postępowcy	Socjaldemokraci	Polacy
1871	56 096 (16,3%)	128 879 (37,5%)	60 857 (17,7%)	66 768 (19,4%)	27 047 (7,9%)	1 989 (0,6%)	–
1874	38 955 (9,6%)	122 508 (30,3%)	135 910 (33,6%)	56 570 (14%)	28 680 (7,1%)	8 720 (2,2%)	8296 (2,1%)
1877	44 512 (10,1%)	96 763 (21,9%)	168 680 (38,1%)	84 761 (19,2%)	23 234 (5,3%)	23 449 (5,3%)	–
1878	72 275 (14,1%)	156 991 (30,7%)	176 538 (34,5%)	73 506 (14,4%)	8 092 (1,6%)	23 368 (4,6%)	–
1881	67 188 (15,3%)	59 214 (13,5%)	183 729 (41,9%)	27 416 (4,6%)	20 714 (4,7%)	17 334 (3,9%)	–
1884	58 151 (12,5%)	66 323 (14,3%)	181 917 (39,9%)	21 416 (4,6%)	112 635 (24,3%)	22 542 (4,9%)	–
1887	100 778 (16%)	127 216 (20,2)	193 658 (30,7%)	38 254 (6,1%)	136 455 (21,6%)	34 566 (5,5%)	73 (0%)
1890	61 100 (10,4%)	76 622 (13,1%)	196 547 (33,6%)	28 824 (4,9%)	143 285 (24,5%)	68 577 (11,7%)	–
1893	104 372 (16,8%)	61 535 (9,9%)	209 923 (33,9%)	7 736 (1,2%)	123 608 (20,6%)	102 023 (16,5%)	–
1898	113 621 (19%)	36 949 (6,2)	195 179 (32,6%)	6 941 (1,2%)	142 513 (17,3%)	134 117 (22,4%)	40 (0%)
1903	131 059 (18,4%)	38 399 (5,4%)	200 676 (28,2%)	9 226 (1,3%)	108 260 (15,2%)	175 583 (24,6%)	44 174 (6,2%)
1907	137 053 (17%)	61 818 (7,7%)	159 990 (19,8%)	39 717 (4,9%)	99 137 (12,3%)	166 029 (20,6%)	115 428 (14,3%)
1912	129 222 (15,2%)	52 223 (6,1%)	154 076 (18,2%)	72 980 (8,6%)	99 211 (11,7%)	235 932 (27,8%)	94 023 (11,1%)

SEMPER SILESIANA
STOWARZYSZENIE

